

NORGE P.P. PORTO BETALT

RETURADRESSE
Det praktisk-teologiske seminar
Postboks 1075 Blindern
0316 Oslo

NYTT NORSK KIRKE BLAD

3. SØNDAG I PÅSKETIDEN - 2. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

3

2014

HEFTE TRE ÅRGANG FØRTITO

INNHold

LEDER:

Frihetsfeiringen og arbeidet som gjenstår 3
Steinar Ims

MAGASINET:

Religion og patriotisme - Kirkens rolle i 1814..... 5
Hallgerir Elstad

Hvor konkret kan man være i en gudstjeneste?..... 12
Jan Christian Kielland

Jesuitter - Maae ikke taales 15
Jørund Østland Midttun

Fra 1814 til det livsåpne norske samfunn 19
Ervin Kohn

DEBATT:

Hva tenker den norske kirken om kirkemusikk? 23
Per Erik K. Brodal og Jørn Fevang

GUDSTJENESTEFORBEREDELSE:

3. søndag i påsketiden 24
Harald Hauge

4. søndag i påsketiden 28
Valborg Orset Stene

17. mai 32
Halvor Moxnes

5. søndag i påsketiden 35
Kirsten Almås

6. søndag i påsketiden 38
Brita Hardeberg

Kristi himmelfart..... 41
Marius Timmann Mjåland

Søndag før pinse..... 44
Ingunn Dalan Vik

Pinseaften 48
Ingrid Rian

Pinsedag 51
Jorunn Økland

2. pinsedag..... 55
Steinar Eraker

Treenighetssøndag..... 59
Marie Margrethe Lie Sperre

2. søndag i treenighetstiden..... 63
Hans Kristian Solbu

BOKANMELDELSE:

Brudholm: "Resentment's virtue" 66
Roald Iversen

Luthers teser 69

INFORMASJON TIL SKRIBENTER

Redaksjonen mottar gjerne aktuelle tekster og debattinnlegg til publisering i bladet, i tillegg til de tekstene vi ber om redaksjonelt. Her er noe nyttig informasjon for alle som forbereder tekster til bladet:

LENGDE: ARTIKLER: 9000-16000 anslag (=tegn med mellomrom)

TEKSTGJENNOMGANG: 6000-9000 anslag

DEBATTINNLEGG: max. 8000 anslag

MANUS: Nytt Norsk Kirkeblad er ikke et vitenskapelig tidsskrift, derfor ber vi om å unngå bruk av noter; kildehenvisninger og kommentarer bes inkludert i teksten; ikke mer enn to overskriftsnivåer i teksten. Vi trykker skribentenes epost-adresse og stilling/titel, og ber derfor om at dette inkluderes nederst i teksten.

REDIGERING: Redaksjonen foretar språkvask og korrektur av alle bidrag. Ved behov for større endringer i innsendte manus vil skribenten få beskjed og vi ønsker da en dialog og samarbeid om videre tekstbearbeiding.

LEVERING: Tekst sendes per epost til nytt-norsk-kirkeblad@teologi.uio.no

NESTE DEADLINE: 10. mai 2014

Nytt norsk kirkeblad blir utgitt av Det praktisk-teologiske seminar

Redaksjon

Steinar Ims, Kjersti Østland Midttun, Jan Christian Kielland, Ingunn Rinde og Beate Fagerli

Redaksjonssekretær

Thomas Ekeberg-Andersen
Ansvarlig redaktør Sivert Angel

Redaksjonens adresse

NNK, Det praktisk-teologiske seminar
PB 1075 Blindern
0316 Oslo

Epost-adresse

nytt-norsk-kirkeblad@teologi.uio.no

Internett

<http://www.praktikum-pts.no/publikasjoner/nytt-norsk-kirkeblad/>

Grafisk design og sats Ekeberg-Andersen

Omslag Andreas Hilmo Grandy-Teig
Trykk Bedriftstrykkeriet AS

Satt med Minion Pro 10,6 / 13,5 pkt
Trykt på 170 / 100 gr CyclusPrint
100% resirkulert papir

FRIHETSFEIRING OG ARBEIDET SOM GJENSTÅR

Det er vår i luften. Skolemusikkorpsene arbeider iherdig for å få takten til å sitte og melodiene til å låte rent, mange med hjelp av en voksen med litt erfaring på trombone eller stortromme. I år er dette viktigere enn noensinne, rytmen må sitte når 200 årsjubileets feiring når sitt klimaks på 17. mai. 200 år med grunnlov blir i år belyst gjennom arrangementer, haugevis av publikasjoner, i undervisningsopplegg og i taler. Barna som blir intervjuet fra 17. maitogene rundt omkring i landet, vil nok en gang fortelle oss at dagen feires fordi vi ble fri på denne dagen. Det er selvfølgelig en sannhet med store modifikasjoner. Joda, det er søtt at de sier det slik. Og det er en fin måte å formidle noe sentralt ved dagen til dem, inntil de blir store nok til å nyansere utsagnet med større innsikter og mer faktakunnskap. Men er våre voksne forestillinger om dagen så veldig mye mer nyansert? Det tilstrebes fyndig feiring med sober analyse av hva som egentlig skjedde i skjebneåret 1814, og betydningen dette har hatt gjennom 200 år. Vi skal alltid være forsiktige med nasjonalistisk selvdyrking. Jeg har tro på at flertallet av festgudstjenester og arrangementer i det ganske land vil inneholde både selvkritiske og nyanserte elementer. Men er det nok? Skal vi være festbrems, den som drar ut stikkontakten i det kjempesvære nasjonale partyteltet hvor korpsmusikk fyller rommet? Eller finnes det andre og mer kontroversielle tema det kan være verdt å peke på i forbindelse med jubileet?

Det beste korrektivet til jubileumsfeiringen finner vi kanskje hos de mest utsatte gruppene i samfunnet. Grunnlovens forhold til jødene kjenner vi godt til. Det samme gjelder munkeordenene, og særlig jesuittene. Vi har allerede fått en del gode og kritiske publikasjoner og artikler om andre gruppers mangelfulle rettigheter lenge etter 1814, og for de fleste til, langt ut på 1900-tallet: kvinner, samer, kvener, sigøynere (rom), tatere, homofile, osv. I feiringen av grunnlovsjubileet re-

presenterer de kanskje en bitteliten ettertanke i vår kollektive, skamfulle underbevissthet. Marte Wexelsens Goksøyr's tale 15. februar i år var en annen påminnelse. Kanskje de vanskeligste festbremsene i feringen er folka som sitter på kirketrappen med tiggerkoppen også på 17. mai. De er plagsomt tilstede og vanskelige å håndtere praktisk, lovmessig og teologisk. Men først og fremst er de en torn i vårt kollektive øye hva angår oppførsel og folkeskikk. Hva gjør vi med dem? Hvordan forholder vi oss til at de sitter der på 17. mai når vi er opptatt med å feire vår frihet?

Den norske kirkes dialognettverk har møttes i Sigtuna i Sverige de siste dagene (i forbindelse med de nordiske kirkenes nettverkskonferanse om dialog). Der ble det fortalt fra dialogarbeidere i Trondheim, Stavanger og Drammen at muslimer i alle de tre byene har vært initiativtagere til arrangementer om grunnlovsjubileet. Muslimer i Norge ønsker tydeligvis også å feire friheten her til lands. I 1814 er det tvilsomt om Eidsvollsmennene ville ønsket å inkludere dem. Det er ikke 1814 i seg selv de ønsker å feire, men en utvikling som har ført til trosfrihet her i landet. Det tok sin tid. «Lov om trdomssamfunn og ymist anna» kom først i 1969. Det er vakkert at vi kan feire de lange linjene i arbeidet for frihet. I det ligger kanskje også en erkjennelse av at mye arbeid ennå gjenstår.

Steinar Ims

RELIGION OG PATRIOTISME. KYRKJA SI ROLLE I 1814

Hallgeir Elstad
Professor i Kirkehistorie, TF
hallgeir.elstad@teologi.uio.no

MIRAKELÅRET 1814

1814 er merkeåret i Noregshistoria. Det er ”annus mirabilis” – mirakelåret, ”vidunderåret”, det særmerkte og hendingsrike året. Ikkje noko år kjem opp mot dette året – ikkje eingong 1945. Det har dei fleste norske historikarar – og alle 17. mai-talarar – vore samde om. I år feirar vi altså at det er 200 år sidan mirakelåret 1814. Slottspresten på Akershus, Claus Pavels, skreiv i dagboka si på nyttårsaftan:

”Det kaldtes et Aar, og bestod ligesom dets Forgjængere af 365 Dage, men Aarhundreder ere henrullede, og have været langt mindre mærkværdige end dette Aar.”¹

Claus Pavels la vekt på det hendingsrike året 1814. Då året tok til, var Noreg framleis i union med Danmark og del av

eit einvaldskongedømme. Innan sommaren hadde Noreg oppnådd sjølvstende, ei eiga forfatning - ei av dei mest liberale i Europa – og vald eigen konge. Men det norske sjølvstendet vara ikkje lenge. Etter ein kort krig vart landet om hausten tvunge inn i ein ny union - med Sverige. Rett nok fekk Noreg behalde den liberale Grunnlova, berre mindre endringar vart gjort som tilpassing til unionen med Sverige.

Vi kan seie at den norske staten vart grunnlagt i 1814 – og utan at det på førehand fanst artikulert norske politiske krav om sjølvstende før 1814. Patriotiske haldningar hadde det vore blant nordmennene, men det låg ingen politisk vilje bak. Det var dei storpolitiske hendingane som i første rekkje gjorde 1814 til det ”mærkverdige” år, slik Pavels formulerte det. Situasjonen la Noreg fridomen i hendene.

FRÅ KIELFREDEN TIL NOTABELMØTET PÅ EIDSVOLL

Det særmerkte året starta med 14. januar 1814 – denne dagen måtte danskekongen Frederik VI i oppgjeret etter Napoleonskrigane inngå ein fredsavtale i Kiel, der han avstod Noreg til Sverige (Kieltraktaten). Dermed vart kongefellesskapet mellom Danmark og Noreg formelt oppløyst. Men statthaldaren i Noreg, kronprins Christian Frederik, nekta å godta Kielfreden – og gjekk i brodden for ein opprørspolitik mot Kieltraktaten. Han fekk den norske eliten med seg på ei norsk sjølvstendelinje – og i kraft av å vere mellombels regent og tronarving, kalla inn til ei grunnlovsgjevande forsamling på Eidsvoll.

Christian Frederik hadde tenkt seg at han kunne krevje arverett til Noreg i kraft av å vere arving til den danske trona. Men dette fekk han ikkje den norske eliten med på. På det såkalla ”notabelmøtet” eller ”stormannsmøtet” på Eidsvoll 16. februar gjekk professor Georg Sverdrup i brodden for å få overtydd prinsen om at det berre var det norske folket sjølv som hadde rett til å gå i mot ei sameining med Sverige. Då kong Frederik VI hadde avstått Noreg, kunne ikkje arvingen hevde nokon rett. Sverdrup uttala i den samanhengen dei namngjetne orda til prinsen: ”De har nu ikke mere rett til den norske krone end jeg eller hver en anden nordmand”² Makta låg med andre ord hos folket, og det var i kraft av folkesuvereniteten at Noreg skulle reise seg mot Kiel-freden.

På møtet var likevel alle samde om at Christian Frederik burde bli konge. Folket måtte berre få uttale seg først. Då Christian Frederik godtok dette, innebar det at eineveldet i realiteten var oppløyst i Noreg.

RELIGJØS TOLKING

19. februar var ein travel dag for Christian Frederik. Då sende han ut til saman 10 kunngjeringar og rundskriv. Her kunngjorde han seg som norsk regent, og gjorde greie for den norske sjølvstendepolitikken. Det sentrale dokumentet var ”Aabent Brev”, der nordmennene fekk den første offisielle meldinga om innhaldet i Kieltraktaten og Christian Frederiks sjølvstendepolitikk. Her omtala prinsen seg som ”Odelsbaaren til Norges Throne” og bestemt til ”at staae i Spidsen for et trofast og tappert Folk”. Han såg det som eit heilag kald ”at virke for det Norske Folks Frihed og Sikkerhed”, og kunngjorde seg mellombels som ”Rigets Regent”³ Han gjorde gjeldande at det skulle kallast inn til ei forsamling 10. april med det føremålet å gje Noreg ei regjeringsform, slik ein hadde vorte samd om under notabelmøtet på Eidsvoll tre dagar tidlegare.

I ”Kundgjørelse” frå same dagen gjorde Christian Frederik det klart at ”det frie Norske Folk kan selv bestemme sin Skjæbne”. Som mellombels regent skulle han ”uden at ændse Farer eller Møie, værne om Noregs Sikkerhed, og holde Lovene i Hævd”.⁴

Det er interessant å leggje merke til den religiøse tolkinga som Christian Frederik la til grunn for si sjølvstendelinje. Han slutta "Aabent Brev" med ei bøn om at Gud "vil velsigne og beskytte en retfærdig Sag, og et samdrægtig Folks Anstregelser imod fremmed Undertrykkelse".⁵ Tilsvarende i "Kunngjørelse", der han hevdar at folket med eiden sin til Noregs sjølvstende "kræver Gud, den Almægtige, til Vidne paa Eders Eds Oprigtighed (...) og nedbeder Himmelens Velsignelse over Eders elskede Fædreneland!" Prinsen gav òg ei religiøs legitimering av si eiga rolle. Han skreiv at han var "[a]f Forsynet bestemt til" å ta på seg å styre riket.⁶

Den religiøse tolkinga av situasjonen er, ikkje uventa, tydeleg i "Circulaire til Biskopperne" – også det dagsett 19. februar.⁷ Regenten innleidde med å sitere opningsorda frå einveldets "grunnlov" frå 1655: "Den bedste Begyndelse til Alting er, at begynde med Gud", og så heldt han fram: "Fra ham [Gud] komme Velsigne, naar Vi gjøre hvad Ret er." Her freista prinsen å gje ei religiøs legitimering av heile sjølvstendelinja som han hadde slått inn på – med støtte frå den norske eliten.

KYRKJA SI ROLLE

Sirkulæret til biskopane inneheldt påbod om å halde ein bededag i kyrkjene med eidsavlegging og val. Det er grunn til å understreke kyrkja si rolle i hendingane i 1814. Det første nasjonale va-

let i Noreg som dette faktisk var, gjekk føre seg i kyrkjene. Heile oppspelet til og føresetnaden for riksforsamlinga på Eidsvoll skjedde dermed i ein kyrkjeleg kontekst. Etter at dei lokale vala var gjennomført, skulle det utferdast såkalla valadresser eller fullmakter stila til regent Christian Frederik og overleverast til han personleg på Eidsvoll. Dei aller fleste av desse fullmaktene var ført i pennen av prestane. Det skal vi kome tilbake til.

At det faktisk var mogleg å få gjennomført eidsavlegging og val på den korte tida før 10 april, har historikaren Yngvar Nielsen kalla "det første av de mange Vidundere som Aaret 1814 bragte Norge".⁸ Men tida var knapp, for knapp til at heile landet kunne bli representert på Eidsvoll, skulle det vise seg. Faktum er som vi veit at ikkje heile landet var representert på Riksforsamlinga: Nord-Noreg var utan representasjon. Tida strekte ikkje til for å få gjennomført vala i tide – kommunikasjonar og postgang gjorde det umogleg.⁹

Det var den kyrkjelege infrastrukturen som trass alt gjorde det mogleg å gjennomføre eidsavlegging og val så fort som det faktisk skjedde. Det kyrkjelege apparatet var landsdekkjande – og dette gjorde Christian Frederik som regent bruk av. Kvart lokalsamfunn hadde ei kyrkje og ein prest – sistnemnte var til og med kongeleg embetsmann. Prestane leidde bededagsgudstenene, administrerte vala og formulerte

fullmaktene. Dette var uttrykk for den sentrale stillinga til kyrkjeinstitusjonen og den integrerande funksjonen kyrkje og religion hadde i samfunnet i 1814.

Christian Frederik hadde kunn- gjort bededagen til den 25 februar. I Christiania og på det sentrale Austlandet vart det halde bededagsgudsteneste denne dagen. Men det tok si tid før dei var gjennomført i heile landet. Christian Frederik hadde som nemnt ikkje tid til å vente på at Nord-Noreg skulle få gjort seg ferdig med vala. Nordlendingane gav ikkje opp av den grunn, men gjennomførte bededagsgudstenester og val gjennom heile sommaren, fleire stader lenge etter at riksforsamlinga var oppløyst og Christian Frederik var vald til konge. Siste eidsavlegging og val vart gjennomført på Bjarkøy i Finnmarkens amt – den 17. juli! Og sjølve valet på utsendingar til Eidsvoll frå dette amtet gjekk føre seg i Tromsø 1. august!

I rundskrivet til biskopane hadde Christian Frederik gjeve instruksjonar om korleis bededagsgudstenestene skulle gå føre seg. I kyrkjene skulle prestane ”etter en kort, men kraftfuld Indlednings-Tale” lese opp frå preikestolen det opne brevet frå Frederik VI om at folket ikkje lenger var bunden av truskapseiden, og brevet og kunn- gjeringa frå Christian Frederik til det norske folket. Deretter kom eidsav- legginga: ”Sværge I at hævde Norges Selvstændighed, og at vove Liv og Blod for det elskede Fædreland?”

Med oppløfta fingrar svara kyrkjely- den: ”Det sværge vi, saa sandt hjælpe os Gud og hans hellige Ord!” Prestane las så ei høgtidsbøn som kvar biskop hadde utforma for stiftet sitt, og bad om ”Himlens Velsignelse over det norske folk”.¹⁰

Bibelteksten som prestane preika over på denne høgtidsdagen, var henta frå Det gamle testamentet og Salme 62,8-9.¹¹ Ut frå røynsla av det avgje- rande i situasjonen, var preiketeksten vald med omhug. Kjernebodskapen er at folket må søkje tilflukt hos Gud: ”Hos Gud er min frelse og min ære; min styrkes klippe, min tilflukt er i Gud. Forlader eder paa han til hver tiid, [kiere] folk! Udøser ederes hierte for hans ansigt! Gud er vor tilflugt, Sela!”¹²

RELIGION OG PATRIOTISME

Å kome saman i kyrkja på denne måten har nok folk flest opplevd som alvorleg og høgtidsamt. Dei fekk ei klar kjensle av å vere med på noko avgjerande som gjaldt heile nasjonen sitt liv. Desse hen- dingane i 1814 gjekk inn i det religiøse mønsteret folk kjende: ved viktige høve i livet var kyrkja den sjølvsagte sam- lingsstaden. På bededagsgudstenesta i Vor Frelzers Kirke i Christiania skal nær 4000 menneske ha møtt fram med kronprins Christian Frederik til stades. Etter eidsavlegginga bad biskopen høg- tidsbøna som han hadde formulert - for folk og regent:

”Gud! Du som throner i Himmelen og hersker paa Jorden, Dig alene tilhører

*Priis og Ære og Tilbedelse, i Sin Haand være Fyrstens og Folkets Sag overgivet! Du er trofast og retfærdig, Dine Forjættelser ere Ja og Amen, paa Dig tør vi, på Dig ville vi haabe; Dig paakalde vi, Du vil høre os, Du vil frelse os, og vi ville nu og altid prise Dit ene tilbedeværdige Navn! Hør os Gud, vor Gud! Tag Fyrsten og Folket under Din almægtige og naadige Varetægt, og velsign Dem nu og evingeligen! Amen, i Jesu Navn Amen!*¹³

Folket og fedrelandets sak vart gjort til Guds sak. Religion og patriotisme vart kopla saman. Tilsvarande vektlegging finn vi i valadressene, som var formulert frå kvar kyrkjelyd og var ein type fullmakt som valrepresentantane skulle ha med seg.¹⁴ Gud har gripe inn gjennom Christian Frederiks innsats for Noregs sjølvstende og fridom. Regenten blir framstilt som ein reiskap for Gud. Mange fullmakter uttrykkjer ein tydeleg samanheng mellom Gud, fedreland og regent. I fullmakta frå Kviteseid i Telemark er dette direkte sett ord på slik: »Alle bede vi Gud, i vore daglige Bønner, om Held for Norge og Held for Dets Regent — Begreber, som vi ikke mere kunne adskille.»¹⁵

Fullmaktene viser elles ei solid støtte til Christian Frederiks sjølvstendelinje – og uttrykkjer sterk lojalitet til prinsen. Fridomspatos og patriotisme gjekk hand i hand. Språket var høgtidsamt, pompøst, nærmast svulstig. Soknepresten på Værøy og Røst, Jonas Kirsebom Dahl, var blant dei som gjekk

langt i å uttrykkje lojalitet til prinsen:

*»...Een Prinds, der som Odelsbaaren til Norges Throne ikke allene udelukker alle ubillige Fordringer paa samme, men som viiste ogsaa strax ved sine Opfordringer til det Norske Folk og sit aabne Brev, at Høylovede Forfædres Danske og Norske Kongers Blod og Mod flød i Hans Aarer og luede i Hans Barm, og ved sin Kjærlighed og Omsorg for det Norske Folk, sin urokkelige Beslutning at forblive iblandt det og værne om dets Sikkerhed og Love og saaledes at deele Vee og Vel med det, med Rette fortjener at sidde paa sine Fædres Throne og være Norges Regent!»*¹⁶

Sjølve riksforsamlinga på Eidsvoll vart innleidd med gudsteneste. 10. april, som var påskedag, gjekk kronprinsen og dei folkevalde saman til gudsteneste i Eidsvoll kyrkje - før arbeidet med ny Grunnlov tok til dagen etter. Eidsvollpresten Leganger heldt preika og vart av somme kritisert fordi han «smigret prinsen altfor sterkt» og kom med politiske oppmodingar til forsamlinga om at dei komande forhandlingane måtte sikre ei sterkast mogleg kongemakt.¹⁷

POST EIDSVOLL

Etter at Grunnlova var vedteken og Christian Frederik vald til norsk konge, vart det tillyst festgudsteneste i alle landets kyrkjer. Preiketeksten var frå Salme 125: «De som forlater sig paa Herren, de ere som Zions berg, der ikke skal ryste, men blive evindelig».

Christian Frederik var sjølv til stades i gudstenesta i Vor Frelzers Kirke 22. mai. "Vor kjære biskop holdt en tale som ikkje gjorde synderlig indtryk", skreiv Christian Frederik i dagboka si, "og han leste mine kundgjørelser med ensformig stemme." På oppmøding frå biskopen ropa heile kyrkjelyden: "Gud bevare og signe kongen og Norge." Kongen takka med ein kort tale. «Begeistring fik Mængden til at rope Hurra i selve kirken, og Gud vil nok tilgi dette utbrud av følelser i sin helligdom».¹⁸

Så veit vi korleis det gjekk. Christian Frederik fekk ikkje vere Noregs konge i meir enn nokre månader før dei politiske realitetane innhenta han. Etter ein kort krig mot Sverige måtte prinsen sette seg til forhandlingsbordet. Den svenske kronprinsen Karl ville drive i gjennom Kiel-traktaten. Ved Mossekonvensjonen, som vart slutta 14. august i 1814, godkjende Noreg unionen med Sverige. Men Noreg fekk behalde Eidsvoll-grunnlova, med visse modifiseringar. 10. oktober abdiserte Christian Frederik.

Også i overgangen til union med Sverige spela kyrkja og prestane ei rolle. Dei skulle no mobilisere en ny lojalitet – denne gongen mot Karl Johan og Sverige. Det tok ikkje langt tid å skifte lojalitetsband - det viser preikene frå samtida. No skulle det haldast gudstener kring om i landet for å feire ein ny union. Og prestane let seg på nytt mobilisere. Ein kan spekulere på korleis

lojaliteten kunne skifte så fort. Men då må ein ikkje gløyme at det låg djupt i den lutherske tradisjonen å vise truskap mot styremaktene. Kyrkja var heller ingen sjølvstendig korporasjon, men integrert i staten. Som "Statens offentlige Religion", slik Grunnlova formulerte, var lojaliteten til styresmaktene frå kyrkja og prestane ein føresetnad. Integrasjonen mellom stat og kyrkje – som hadde vore mønsteret sidan innføringa av reformasjonen på 1500-talet – vart ført vidare også etter 1814. Med omsyn til religionen var Grunnlova med andre ord konservativ.

Mirakelåret 1814 handla mest om dei månadene Noreg var eit sjølvstendig konstitusjonelt monarki. Denne fri domen var ei gåve – og i oppspelet til denne situasjonen spela kyrkja ei nøkkelrolle som samlingspunkt og mobilisator.

Kjelder

Biblia. Det er den gandske Hellige Skriftes bøger. 1806. København: Det kongelige Waisenhusets Bogtr.

Jæger, Tycho C. (utg.). 1918. Riksforsamlingens Forhandlinger. Tillægsdel. Adresser og Fuldmagter samt Hovedregister. Kristiania: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Koht, Halvdan. 1914. 1814. Norsk dagbok hundre aar efterpaa. Kristiania: Aschehoug

Lader os Alle bede! 1814.

Nielsen, Yngvar. 1915. "Christian Frederik og valgene til Eidsvolds-forsamlingen". I: Videnskapsselskapets Forhandlinger for 1915. No. 1. Kristiania: Jacob Dybwad.

- Olafsen, Arnet (utg.). 1914. Kong Christian Frederiks dagbok fra hans ophold i Norge i 1814. Utgit som Tillæg til "Riksforsamlingens Forhandlinger". Kristiania: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.
- Olafsen, Arnet og Kr. Birch-Reichenwald (utg.). 1914. Riksforsamlingens Forhandlinger 2den Del. Adresser og Fuldmagter. Kristiania: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.
- Ottar. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø Museum, 1/2014.
- Pavels, Claus. 1812-1822. Dagbøker, 31. desember 1814. Tilgjengeleg på dokpro.uio.no: <http://www.dokpro.uio.no/litteratur/pavels/frames.htm> [lese 19.01.2014]
- Tiden. Et offentligt Blad af blandet Indhold, 1814.
- 2 Sitert etter Koht 1914, 6.
 3 "Åbent Brev" er prenta i *Tiden. Et offentligt Blad af blandet Indhold*, 24. februar 1814.
 4 "Kundgjørelse" er prenta i *Tiden*, 25. februar 1814.
 5 *Tiden*, 24. februar 1814.
 6 *Tiden*, 25. Februar 1814.
 7 Også dette dokumentet er prenta i *Tiden*, 25. februar 1814.
 8 Nielsen 1915, 13.
 9 Nærmare om tilhøva i Nord-Noreg, sjå *Ottar* 1/2014.
 10 *Tiden*, 25. februar 1814.
 11 Same stad.
 12 Sitert etter Biblia 1806.
 13 *Lader os Alle bede!* 1814, 6-7.
 14 Dei sør-norske valadressane vart prenta alt i 1814. I 1914 vart dei utgjevne på nytt. I 1918 vart også dei nord-norske adressane publiserte.
 15 Olafsen og Birch-Reichenwald 1914, 106.
 16 Jæger 1918, 46.
 17 Koht 1914, 164-165.
 18 Olafsen 1914, 218.

Fotnoter:

- 1 Pavels 1814, 31. desember.

HVOR KONKRET KAN MAN VÆRE I EN GUDSTJENESTE?

Jan Christian Kielland
Gateprest for ungdom, Oslo
jchr@hotmail.com

23. februar var jeg til stede på grunnlovsgudstjeneste i Oslo domkirke. Kronprins Haakon, kirkerådslederen, Kirkerådsdirektøren, statssekretær Knut Olav Åmås, kommunal- og moderniseringsminister Jan Tore Sanner, Oslo-ordfører Fabian Stang, stortingspresident Olemic Thommesen og visepresident Marit Nybakk var blant de spesielt inviterte gjestene ved gudstjenesten. Her var også kirketoppene Vidar Haanes, Harald Hegstad, Knut Lundby, Sivert Angel, generalsekretær i Presteforeningen Ole Johs Huuse og mange flere både kjente og ukjente ansikter. Det var en ære å være til stede ved gudstjenesten – en feiring preget av høytid. Samtidig spør jeg meg etter en

slik offisiell gudstjeneste med fremtredende inviterte gjester: Hva gjør gjestene med en preken og med en gudstjeneste?

Ganske nøyaktig et halvt år før grunnlovsgudstjenesten, det 24. august 2013, ble det holdt gudstjeneste for skaperverket i Oslo domkirke. Gudstjenesten var et initiativ fra kampanjen Klimavalg 2013, hvor Den norske kirke var sterkt involvert. Her inneholdt Kyrie: «Når jorden blir ødelagt og forgiftet av grådighet og kortsiktige interesser, forråder vi vårt opphav og din vilje.» Her inneholdt forbønnen: «La oss stå sammen i kampen mot klimaendringene. La verden få høre om dem som lider. La oss ikke bare snakke om forandring, men faktisk gjøre noe, i vårt liv, nå.» Oljeutvinning, klimaendring og den enorme norske rikdom-

men som omfatter staten og de fleste privatpersoner, ble ikke nevnt i gudstjenesten i domkirken 23. februar. Kunne gudstjenesten og prekenen ha vært mer konkret på dette selv med ledende politikere til stede, eller bør man for skams skyld da formulere seg litt mer indirekte?

13. februar 2011, ganske nøyaktig 3 år før gudstjenesten for feiring av grunnloven, satt 65 etiopiere i kirkeasyl i Oslo domkirke. Vikarierende kapellan Caroline Hauglid-Formo sa da i sin preken: «Velger vi å kaste etioperne ut av kirka, kaster vi også ut oss selv, og vi mister ikke bare vår kirke, men også hele vårt trosgrunnlag.» Asylbarn og kirkeasylanter ble ikke nevnt i Oslo domkirke 23. februar, selv om preken teksten for dagen var Salme 62,8-9: »Hos Gud er min frelse og min ære. Min mektige klippe, min tilflukt er hos Gud. Stol alltid på ham, dere folk, øs ut deres hjerte for ham! Gud er vår tilflukt.» I 2012 kritiserte biskop Kvarme den rødgrønne regjeringen for å sette innvandringspolitiske hensyn foran grunnleggende menneskerettigheter. I sin preken 23. februar 2014 snakket han om tilflukt på et åndelig plan. Det presserende politiske spørsmålet om tilflukt for asylbarna og regjeringens åpning for å sende politi inn i kirkene for å hente ut kirkeasylanter, ble ikke tematisert. Dagen etter gudstjenesten, mandag 24. februar, møttes regjeringen med sine støttepartier for nettopp å diskutere endringer i norsk asylpolitikk.

Kunne gudstjenesten og prekenen ha tematisert dette tydeligere og mer konkret selv med regjeringens politikere til stede, eller ville det innebære for stor risiko for at kirken får dårlig omdømme, og mindre støtte i regjeringen?

Biskop Kvarme sa i sin preken: «Gud løfter den nedbøyde opp. Gud gir den foraktede ære». Og at «Det var et svik både mot mennesker og mot Ham som er Gud for alle, at jødeparagrafen og forbudet mot jesuitter og munkeordener ble inkludert i lovteksten». Men hva betyr det i dag? Hvem er de foraktede i Norge i dag? Hvem ekskluderes i dag? På kirketrappen etter gudstjenesten møtte vi fattige tilreisende med sine tomme kopper. Mange av dem var fra en etnisk gruppe som til tider møter sjikane som likner den både jødene og norske rom (sigøynere) ble utsatt for i mellomkrigstiden. Kunne biskopen nevnt denne parallellen i sin preken, selv om tilhørerne i kirken da ville opplevd møtet på kirketrappen som en enda mer ubehagelig konkret utfordring?

På samme tid som gudstjenesten i Oslo domkirke holdt biskop Halvor Nordhaug en preken i Bergen domkirke som blant annet inneholdt disse sitatene: «Hva skal vi huskes for om 200 år? At vi satt her opp i verdens lykehjørne og tviholdt på våre vinnerlodd og på de godene vi hadde vunnet? (...) Det er ikke nødvendig å hente ut all rikdommen som ligger i havbunnen og som er samlet opp gjennom millioner

av år, og så brenne den opp i løpet av et par generasjoner. Mye tyder på at det vil verdens klima ikke tåle. Stol alltid på ham – det gjelder også deg og meg: Husk at alt vi har fått, er gaver! La oss stole på Guds omsorg, at vi har nok, og derfor også mye vi kan gi fra oss! Vi vet hva Gud vil – han er alltid på den fattiges side og på fremtidens side.» Kunne dette vært sagt i gudstjenesten i Oslo domkirke, eller bør kirken være forsiktig med å forsøke å øve reell og konkret påvirkning når politikerne har kommet for å feire gudstjeneste?

Stortingspresident Olemic Thommessen snakket i sin tale i gudstjenesten om Den norske kirkes utfordring med å finne sin plass blant andre

tros- og livssynssamfunn nå når båndene til staten løses: «Kirkens utfordring er å finne sin plass i det multireligiøse samfunnet.» Jeg tror det er en like stor og minst like viktig utfordring for Den norske kirke å finne sin rolle i forhold til staten den sakte løses fra. Hvor konkret kan kirken være? Kan gudstjenester på nasjonale merkedager sette konkret ord på hva Norge er i dag, eller skal hovedvekten fortsatt ligge på historiske tilbakeblikk? Kan Den norske kirke være like konkret i sine gudstjenester 17. mai 2014 som den på andre arenaer er i uttalelsene nettopp i saker som omhandler kirkeasyl, asylbarn, klimaendringer og oljerikdom?

JESUITTER... MAAE IKKE TAALES

Om jesuittene og Grunnloven

Jørund Østland Midttun
Sokneprest i Røyken
jormid@msn.com

Da Grunnloven ble vedtatt 17. mai 1814 ble jesuitter (fortsatt) forbudt i Norge, i følge § 2. ("...jesuitter og munkeordener maae ikke taales...") En interessant side ved dette forbudet var at man langt på vei forbød noe som ikke fantes. I 1814 hadde jesuittordenen vært forbudt av paven i over 40 år! Riktignok ble ordenen tillatt igjen samme år, i august 1814, men da var den norske Grunnloven for lengst ferdig og underskrevet. Nesten like bemerkelsesverdig er det at forbudet mot jesuitter ble stående helt til 1956, og at det var Norges ratifisering av den internasjonale menneskerettighetserklæringen som gjorde at forbudet tilslutt ble opphevet. Hvorfor ble jesuittene nevnt

spesielt i Grunnloven, og hvorfor holdt forbudet seg så lenge?

Jesuittordenen, eller Jesu selskap som er det offisielle navnet, ble grunnlagt av Ignatius av Loyola i 1534. Den hadde fra begynnelsen av et annet preg enn tradisjonelle katolske ordner. Medlemmene er ikke stedbundne, men blir sendt ut på oppdrag. Ordenen er også preget av militær disiplin og ledes av en generalsuperior som er direkte underlagt paven. Jesuittenes strenge lojalitet og effektive organisering gjorde at de svært raskt ble en betydelig kraft i den romersk-katolske kirke. De var en spydspiss under motreformasjonen, men først og fremst ble ordenen en misjonsorganisasjon som drev omfattende misjonsvirksomhet spesielt i India, Kina og Japan i øst og det nyoppdagede amerikanske kontinentet i vest.

Jesuittene har dessuten fra begynnelsen hatt en sterk tradisjon for kunnskap og læreforbidning og opparbeidet seg et vitenskapelig ry som gav dem støttespillere, men også skapte motstand både i og utenfor kirken.

KONFLIKTER

I løpet av 1700-tallet ble jesuittordenen stadig mer kontroversiell i Europa. Opplysningstiden var i emning, med økende religionskritikk og nasjonal selvhevdelse. Jesuittene fikk rykte på seg for å blande seg inn i politikken og å drive økonomisk utbytting. De ble mistenkt for å være bakstreverske og til dels hemmelige agenter for pavedømmet, og var gjenstand for mange konspirasjonsteorier i høyere kretser i samfunnet. Motstanden var også resultat av en handelsmessig konflikt. Det var dette siste som etter hvert førte til forbud i flere katolske land. Mange vil huske filmen *The Mission* fra 1986 der denne konflikten ble dramatisert. I 1773 ble pave Klemens XIV så tvunget til å utstede et universelt forbud mot ordenen. Dermed skulle man tro at dens tid var forbi, paradoksalt nok fikk jesuittene fortsatt operere fritt i det protestantiske Preussen og ortodokse Russland, hvor de særlig arbeidet blant den polske befolkningen.

I protestantiske land var jesuittene stort sett fryktet og forbudt. Det gjaldt særlig i det religionskrigsherjede Tyskland, men også Danmark-Norge hadde opplevd jesuittiske misjonsfrem-

støt. Mest kjent er Laurits Nielsøn (ca 1540-1622) fra Tønsberg, en lett eventyrlig skikkelse som er kjent under navnet "Kloster-Lasse." Blant annet hans virksomhet fikk kong Kristian IV til å skjerpe dansk lovgivning mot jesuittene.

1814 OG VIDERE

Dette var bakgrunnen for debattene i riksforsamlingen. Som med religionsparagrafen generelt, tok man utgangspunkt i den danske lovgivningen, men det later til å ha vært litt usikkerhet blant eidsvollsmennene om jesuittenes samtidige status. Prost Middelfarth mente å vite at jesuittene ikke lenger fantes, mens både Christie og Diriks fremholdt at de fantes i Tyskland og Russland. (Gran, s.154) Som vi har sett, hadde begge syn i en viss forstand rett. Resultatet ble uansett at jesuittene ikke skulle "taales" i riket. Det er vel grunn til å tro at dette hovedsakelig var begrunnet i en tradisjonell anti-katolisisme, men det er ikke unaturlig å tenke seg at de liberalt begrunnede fordømmene mot jesuitter var kjent i forsamlingen.

I første omgang kunne slike fordømmer virke begrunnet. 7. august 1814 lyktes det paven å gjenopprette jesuittordenen, i ly av det reaksjonære klima som rådde blant europeiske herskere etter napoleonskrigene. Kirken var tenkt som et av forsvarsverkene mot liberale strømninger. Om jesuittene kan sies å ha oppfylt en slik intensjon,

er heller tvilsomt, men ordenen hadde en kraftig vekst utover i det 19. og 20. århundre, og var rundt 1950 det største ordenssamfunn innenfor den katolske kirke.

Men i Norge var de fremdeles forbudt. Den manglende religionsfriheten i Grunnloven vakte offentlig uro fra 1830-tallet av, og i 1845 kom som kjent den første dissenterloven, som tillot frikirker. Da hadde den katolske kirke vært tillatt i to år. Forbudet mot jesuitter og munkeordener ble likevel stående. (Det gjaldt imidlertid bare menn! Søsterkongregasjoner gikk under radaren, og de sterkt jesuittpregede St Josephsøstrene etablerte seg i Norge alt i 1865). Etter at dissenterloven ble fornyet i 1891, reiste baptisten og stortingsmannen Hans Andersen forslag om å endre Grunnloven slik at den sikret full religionsfrihet. Da forslaget ble behandlet spilte partiet Venstre nøkkelrollen. Partiet var splittet i sitt syn på saken. På den ene siden tilsa en liberal grunnholdning at staten ikke nedla forbud mot noen former for religiøse samfunn eller organisasjoner. På den andre siden forente et sekularistisk og antiklerikalt by-Venstre seg med det lavkirkelige Vestlands-Venstre i en sterk skepsis mot katolisismen. Fordommene mot jesuittene satt dypt. Det endte med kompromiss: Munkeordener ble tillatt i 1897, jesuittene skulle fortsatt ikke tåles.

ANTIKATOLSK MOTSTAND PÅ 1900-TALLET

I 1925 kom saken opp på ny. Regjeringen foreslo opphevelse av jesuittparagrafen etter en høring hvor flertallet av de kirkelige høringsinstansene gikk inn for dette. (Mindretallet besto av to biskoper, én professor ved Teologisk fakultet, samt et samlet MF) Før stortingsbehandlingen kom det imidlertid til en heftig offentlig debatt som viste en økende motstand, ikke bare mot jesuitter, men katolikker i sin alminnelighet. Den katolske kirke var på denne tiden på offensiven i offentligheten, og ble møtt med en nasjonalistisk lutherdom. Plutselig advarte et samlet bispekollegium mot en grunnlovsendring sammen med Presteforeningen og en samlet indremisjonsbevegelse. Dette preget naturlig nok stortingsdebatten. Et flertall avviste endringen og begrunnet det bl.a. med at jesuittordenen var en militant organisasjon, preget av en undervektig moral. Ja, enda mer alvorlig: det var en organisasjon som var motstander av og bekjempet de liberale verdiene, de som den norske rettstaten var tuftet på, og som gav den dens legitimitet.

Den siste runden med jesuittparagrafen i Stortinget kom etter at Norge hadde sluttet seg til den europeiske menneskerettighetskonvensjonen i 1951. På grunn av paragraf 2 i

Grunnloven måtte Norge supplere ratifisering av avtalen med et unntak på det religiøse området. Dette vakte oppsikt internasjonalt og gav støtet til enda en gang å ta ut jesuittforbudet. Regjeringen foreslo igjen en grunnlovsendring, og forslaget kom opp til debatt i Stortinget 1. november 1956. Det var fortsatt motstanderne av opphevelse som dominerte debatten, og viste at de gamle argumentene om jesuittenes formentlige slette moral og militante antiprotestantisme fortsatt var virkekräftige. Den endelige voteringen viste at samtlige av Kristelig folkepartis 12 representanter stemte mot opphevelse av forbudet, samt et betydelig mindretall i Høyre. Blant dem var partiets legenderiske leder C. J. Hambro. Det store flertall stemte likevel for opphevelse. Jesuittparagrafen ble historie.

I ettertid viser motstanden mot jesuittene en forbausende stabilitet i argumentasjonen som var en kombinasjon av antikatolsk og nasjonalistisk. Jesuittene representerte noe fremmed

og totalitært som ikke passet i norsk sammenheng, og som man var engstelig for at kunne undergrave staten. Vi kan gjenkjenne 1700-tallets skepsis i debatten på 1950-tallet. Det var en argumentasjon som langt på vei bygget på fordommer og manglende kunnskap.

Om jesuittene er det ellers å si at de ble en spydspiss i gjennomføringen av Det annet vatikankonsil, som fornyet den romersk-katolske kirke fra 1960-årene av, og nettopp gjorde kirken mindre autoritær. Siste milepæl i ordenens historie kom i 2013. Da ble for første gang en jesuitt valgt til pave.

Referanser:

Wikipedia: "The society of Jesus", "The suppression of the jesuits"

Gran, J.W. m.fl. (red.) Den katolske kirke i Norge, Aschehoug Forlag, Oslo 1993

Oftestad, Bernt: "Norge og jesuittordenen – et stykke av antikatolisismens historie".

Publisert i SEGL, katolsk årsskrift for den katolske kirke i Norge St. Olav forlag 2012.

Også på www.katolsk.no/tro/tema/historie/artikler

FRA 1814 TIL DET LIVSYNSÅPNE NORSKE SAMFUNN

Først holdt som foredrag under seminaret "Seminar om folkekirken gjennom 200 år" 21. januar 2014 i Lagtingssalen på Stortinget. Seminaret var en del av Stortinget seminarserie "Grunnloven og deg", seminarer om nasjon og folkestyre i anledning grunnlovsjubileet 2014.

Ervin Kohn
Leder og forstander i det mosaiske trossamfund
ervkohn@gmail.com

Den jødiske minoriteten i Norge, en av de minste og mest sårbare, har mange år igjen før den kan feire 200 år i landet. Det Mosaiske Trossamfund feiret sitt 120-års jubileum i 2012. Grunnloven som vi alle skal feire, var en guds lykke for Norge da den kom i 1814. Norges historie ville sett annerledes ut dersom Eidsvollsmennene ikke hadde vært så resolutte og fremsynte. Den hadde imidlertid én skamplott, nemlig §2. Paragrafen stadfestet praksisen fra Olav den Hellige, om forbud for ikke-kristne å oppholde seg i landet, gjennom Kong Christian V's lov om Norge av 1687 som bekreftet forbudet mot jø-

ders adgang til Norge. Samme år som jødene i Danmark fikk fulle borgerlige rettigheter og Mosaisk Trossamfund i København ble etablert, ble jødeforbudet skrevet inn i den norske konstitusjonen.

Den skamplotten på grunnloven som jødeparagrafen representerte, må ikke skyves under teppet. Den må frem i lyset. Vi kan godt skamme oss over den, men vi har ikke ansvar for den. Men vi kan ta ansvar. Gjennom å trekke jødeparagrafen frem i lyset tar vi ansvar. Ved å nevne den fremfor å glemme den i hver hyldningstale tar vi ansvar. Det er viktig å gjøre erkjennelser. Vi må erkjenne at jødeparagrafen var et stort feilgrep allerede i 1814. Gjennom erkjennelse gir vi oss selv muligheten til å lære og bli klo-

kere. Vi gir oss selv muligheten til å lage et bedre samfunn. Vi har i altfor liten grad problematisert §2. Vi har ikke stilt spørsmål ved hva Eidsvollsmennene visste, hvilke debatter som pågikk i forkant av grunnloven, og hvilke debatter som foregikk i den lange perioden på 37 år frem til 1851 da §2 ble endret første gang. Hadde vi gjort det til for eksempel grunnlovens 100-års jubileum, kunne historien sett annerledes ut. Mye tyder på at Eidsvollsmennene var fordomsfulle og xenofobe. Vårt Norge av i dag er heller ikke fri for dette. Vi behøver ikke lete lenge for å finne antisemittiske holdninger, fordommer mot muslimer, antipati mot flyktninger, hatfulle og diskriminerende ytringer, sågar overfall, mot afrikanere eller forslag om deportasjon av reisende. Å trekke jødeparagrafen frem i lyset og problematisere både tilblivelsen og opprettholdelsen gjennom nær fire decennier vil kunne gi oss litt vaksine mot vondter i våre holdninger.

Vi har pr i dag ikke noe professorat i jødiske studier. Vi har ikke noe professorat ved våre universiteter i antisemittisme. De fleste land vi liker å sammenligne oss med har det. Jeg vil benytte anledningen til å foreslå for vår regjering og partiene i Stortinget å gi to slike professorater i gave til UiO i dette jubileumsåret.

JØDISK LIV I NORGE

I motsetning til skremselsargumentene om at Norge ville bli oversvømmet av horder av jøder dersom jødeparagrafen ble fjernet, lot innvandringen av jøder vente på seg. I 1880 var det totalt 25 jøder i landet, 14 i Kristiania og 11 i resten av landet. Ved folketellingen i 1890 var det 136 jøder i Kristiania. De fleste flyktninger fra jødeforfølgelsene, pogromene, i Russland, Polen og Litauen. For disse flyktningene var Norge en fantastisk frihavn. De hadde det ikke lett, NAV var ennå ikke opprettet, og laugene inviterte ikke akkurat jødene inn i varmen, men det var ingen vold. Dersom man jobbet hardt, kunne man ha det godt.

I 1905 ble Det Mosaiske Trossamfund (DMT) i Trondheim opprettet med 150 medlemmer. Undervisning er det mest sentrale i jødisk tradisjon. DMT i Oslo ble etablert av 28 familier i 1892 for å få råd til å ansette en lærer. Som dere sikkert husker, snakker profeten Esaias om et gjenstridig folk. Og hvem har ikke hørt vitsene om at der det er to jøder, er det minst tre meninger. Situasjonen blant jødene i Kristiania bekreftet dette. I perioden 1900 -1910, med bare 6-700 jøder i byen, var det fire jødiske menigheter.

I 1920-30-årene blomstret antisemittismen. Bondepartiet var i fremste

rekke. Det beskyldte Høyre for å være jødekapitalister og Arbeiderpartiet for å være jødebolsjeviker.

Shechtingdebatten, debatten om kosher slaktemetode, kulminerte i slutten av 1929 med følgende innlegg av Jens Hunseid, senere statsminister, fra Bondepartiet:

fikk de holde seg til andre husdyr enn nordmennesene: «Vi har ingen forpliktelse til å utlevere våre husdyr til jødernes grusomheter, vi har ikke invitert jødene hit til landet, og vi har ingen forpliktelse til å skaffe jødene dyr til sine religiøse orgier.»

Loven som forbød jøder å slakte i Norge, trådte i kraft 1930, fire år før Nazityskland innførte tilsvarende lov. Det er fortsatt forbudt for jøder å slakte husdyr i Norge.

Jødeparagrafen ble gjeninnført i februar 1942. Fra november 1942 var Norge igjen jøderent frem til krigens slutt. Den jødiske menigheten i Oslo var mer enn halvert.

Norge har alltid hatt en restriktiv innvandringspolitikk. Spesielt streng mot jødiske flyktninger. 772 norske jøder ble deportert fra Norge under krigen, bare 34 av disse overlevde. I 1947 innvilget Norge innreise til 600 jøder som hadde overlevd krigen, og som befant seg i flyktningleire i Europa, såkalt "erstatningsjøder".

Den jødiske minoriteten i Norge er kanskje den best integrerte minoriteten i landet. Vi er så godt integrert at den største trussel mot fortsatt jødisk liv er

assimilasjon. Vi er så godt integrert at vi har vært nesten usynlige. Jødisk bidrag i norsk samfunnsliv har vært betydelig og ganske ukjent som jødisk. På Wikipedia står det intet om Liv Glasers jødiske opphav. Det tok mange år før Jo Benkow kom ut av skapet. Psykiaterne Berthold Grünfeld og Leo Eitinger, den

ene hadde stor innflytelse på vår abortlovgivning, og den andre var banebrytende innen traumepsykiatri og bidro til oppbyggingen av moderne norsk psykiatri etter krigen. Robert Levin ble Musikkhøyskolens første rektor. Hvem av oss voksne husker ikke signaturen Pedro fra VG? Men ikke mange vet at han ble født Salo Goldfarb. Før Jødisk Museum viste utstillingen "Jøder i Uniform" var det få som ante at det har vært over 140 jødiske nordmenn i militær uniform. En høyere andel enn i den generelle norske befolkningen.

Norge er et fantastisk land. Da mine foreldre og jeg kom til Norge i 1960 fra kommunistiske Ungarn, var det første gang de møtte "snille" kristne. Det var ganske overveldende. Menneskene var vennlige og imøtekommende. Ikke ble man sjikanert eller diskriminert. Det var utenkelig å høre jøde som skjellsord i skolegårdene. Nordmenn var diskret

nysgjerrige og syntes at annerledeshet var litt spennende (men ikke for mye annerledeshet). Med 2000-års minoritetskompetanse vet vi omtrent hvor mye annerledeshet som er tålelig. I vår menighet ble det sett ned på den som snakket gebrokkent norsk.

Kirken har utviklet seg i positiv retning sett med jødiske briller. Erstatningsteologien er marginal. Proselytering blant jøder frarådes. Påskeliturgen og pasjonsspillene er mindre aggressive. I et par decennier har vi hatt en jødisk-kristen dialog som har vært berikende.

Med kirkens positive utvikling har også det jødiske samfunn utviklet seg. Den jødiske tilbøyeligheten til å ”ligge under radaren” har gradvis sluppet taket. Tilbøyeligheten er der fortsatt, men ønsket om å bidra i den generelle samfunnsdebatten er sterkere, og vi er tryggere på at langt de fleste vil oss vel.

DET LIVSSYNSÅPNE SAMFUNN

Vi er glade for Stålsettutvalgets beslutning om å anbefale en aktivt støttende fremfor en passivt beskyttende stat. Til forskjell fra USA, der staten er sekulær mens folket er religiøs, har Norge (hatt) en religiøs stat med et sekulært folk. Dette betyr to ting: De norske referanserammer er lutheranske, og religiøse argumenter finner liten klangbunn i den offentlige debatten.

Det er liten forståelse for at den jødiske religion er mer enn bare tro og

spiritualitet. Det er først og fremst praksis. De lutherske referanserammer hemmer forståelsen av at et forbud mot kosherslakt er en begrensning av religionsfriheten. I omskjæringsdebatten er det stor forståelse fra kristent hold, og kirkenes støtte er verdsatt. De religiøse argumenter faller imidlertid på stengrunn hos de sekulære.

Avslutningsvis vil jeg nevne en diskriminerende lov som ikke engang Stålsettutvalget har brukt for mye tid på. Nemlig ”Lov om trdomssamfunn og ymist anna”. Der slås det fast at man har krav på fri fra jobb i to dager pr kalenderår utenom de offisielle fridager (arbeidsgiver kan kreve disse innarbeidet). Når vi er ferdige med to dager Rosh Hashana, jødisk nyttår, så kommer Yom Kippur ti dager etter. Hva gjør vi da? For ikke å snakke om Pesach og Shavuot, påske og pinse. Her kan lovgiver vise mye større generøsitet i religionsfrihetens navn og ivaretagelsen av religiøse minoriteter. I dag er det overlatt til de ulike samfunnsaktørers fleksibilitet (våre helseforetak setter pris på at jødiske leger tar vaktene jula).

Det norske samfunn er på god vei til å bli et tolerant samfunn. Med tendenser innimellom til snev av majoritetsblindhet. Min ambisjon er å jobbe for at det norske samfunn skal bli et pluralistisk samfunn. Det betyr at vi ikke bare skal tolerere hverandres annerledeshet, men også se *verdien* i den andres religion og verdisystem. ■

HVA TENKER DEN NORSKE KIRKE OM KIRKE- MUSIKKEN – EGENTLIG?

Per Erik K. Brodal, kapellan i Bragernes menighet
og
Jørn Fevang, kantor i Bragernes menighet

Da et enstemmig Kirkemøte i Den norske kirke innførte vigsling av kantor for ca 15 år siden, var dette et tydelig signal på at kirkemusikk er menighetsbyggende, og en helt sentral del av det å være kirke. Vi fikk en vigslingsliturgi som er bygget over samme lest som for diakon og kateket. I tillegg til presten er kirkemusikeren den som gjør hyppigst liturgisk tjeneste.

Når Kirkerådet nå har sendt ut et høringsforslag der hovedforslaget er å avvikle den innførte ordningen med vigsling av kantor, kan dette ikke oppfattes som annet enn en radikal devaluering av kirkemusikkens plass i Den norske kirke.

Forslaget inneholder ingen nye teologiske argumenter som taler mot vigsling av kantor. Det at det finnes kantorer som ikke har ønsket å la seg vigsle, eller at biskopene ikke har fulgt opp kravet om vigsling av kantorer, er ikke argument godt nok for å avvikle ordningen.

For de kirkemusikere som er vigslet,

oppleves forslaget som et slag i ansiktet. Hva mener Den norske kirke om de vigslingene som er foretatt, og de løftene som er avlagt?

På bakgrunn av dette vil vi derfor oppfordre alle høringsinstanser – i særdeleshet biskopene – til å sende inn høringssvar som sterkt oppfordrer til å beholde dagens vigslingsordning og innføre skråstola for kantorer. Dette er helt i tråd med Kirkerådets alternative forslag i høringsdokumentet. Det må samtidig finnes dispensasjonsordninger der en eventuell dispens fra kravet om vigsling er en sak mellom den enkelte kantor og biskop. Vi minner også om at andre enn høringsinstansene har mulighet til å sende inn høringssvar. Denne saken bør munne ut i at Kirkemøtet vedtar det alternative forslaget, som er det minst radikale.

Vi vil også utfordre Kirkerådets ledelse om så snart som mulig å komme med en tydelig uttalelse om hva de egentlig tenker om denne saken, for ikke å skape større bølger enn nødvendig i de kirke-musikalske miljøene. ■

GJETERENS STEMME

3. søndag i påsketiden - søndag 4. mai 2014

Evangelietekst: Joh 10, 11-18

Lesetekster: Esek 34, 11-16 eller Apg 2, 36-41 og 1 Pet 2, 20-25

Salmeforslag: Se teksten

Harald Hauge

Sokneprest i Røros og Hitterdal

harald@roroskirke.no

Hun var født i Hitterdalen som den nest yngste av sju søsken. Allerede i seksårsalderen begynte hun å gjete sammen med storebror. Senere gikk hun i tjeneste på nabogården.

Jeg har holdt noen minnetaler som har begynt omtrent slik. Det var en aha-opplevelse for meg, storbygutten, å komme til bygda og gjenfortelle livsløpet til mennesker som på mange vis var født i det gamle bondesamfunnet. Den gang var barnearbeid selvfølge og gjeterjobb noe man kunne sette bort til de yngste. Jeg har snakket med eldre mennesker som har fortalt hvor redde de var rovdyra, og hvor maktesløse de følte seg i rollen selv om dyra stort sett visste når og hvor de skulle gå.

I dag holder reindriftssamene i området øye med flokken sin fra avstand. Det å se dem drive reinflokkene inn i innhegningene for så å skille dem fra hverandre, er et syn som gir perspektiver også på evangelieteksten for tredje søndag i påsketida, selv om snøskuterne mangler hos Johannes.

EVANGELIETEKSTENS FORM OG INNHOLD

Som i Johannesevangeliet ellers, er det slik at formkritikken periodevis har fart nokså hardt fram mot Johannes 10. Spørsmålet som reises i kommentarene er dels hvorvidt den innledende lignelsen (v.1-5) og den følgende forklaringen (v.7-18) opprinnelig har bestått av separate enheter, dels hvorvidt de bildene vi møter her er en lignelse

i streng forstand, eller om det er snakk om en annen kategori metaforisk tale. De som mener at teksten består av flere Jesusord som er flettet mer eller mindre vellykket sammen, vil også være mest usikre på sjangerbestemmelsen. Og sånn flyr sidene av gårde.

Konteksten for ordene om den gode gjeteren er ikke helt sømløs. I de første versene av kapitlet snakker Jesus om porten inn til sauene, den som gjeteren kommer og går igjennom. Men så, i vårt tekst, er han ikke lenger porten, men gjeteren som går inn (gjennom porten, får vi tro) til sauene og kaller på dem (jf. v.14-16) og leder dem og passer på dem og gir livet sitt for deres skyld.

Bakgrunnen for billedbruken er at flere dyreflokker kunne overnatte i den samme innhegningen. Når gjeteren kom for å ta flokken ut på beite, kalte og lokket han på dem med stemmen. De sauene som kjente gjeteren fulgte så med ut av kveet, gjennom den ene åpningen som fantes, og lot seg lede til steder med beite og vann. (En kommentar påpeker at gjeteren går foran, den som driver dyrene foran seg er slakteren.) På samme måte var det slik at flere flokker gjerne kunne beite i samme område om dagen, og at de måtte lokkes og kalles fra hverandre før man gikk hjemover. Gjeterens stemme er med andre ord noe å merke seg.

Noen lesninger av de forutgående versene støtter seg på at åpningen i innhegningen kunne være slik dimensjo-

nert at en portvokter kunne legge seg på tvers og fungere som sperre mot natten og mørket og villdyra. Her fikk kun sanne gjeterere passere. Flere fortolkere viser til de «gjeterere» som gjør tjeneste i kirka, og som må være «i Kristus» for å kunne tjene rett. Vårt tekstavsnitt peker, derimot, bort fra oss og til Kristus selv. Takk og lov for det!

LESETEKSTENE

Teksttrekkene for påsketida legger opp til at man kan lese fortellinger fra Apostelgjerningene flere søndager etter hverandre. Har man ett prekested hvor det feires gudstjeneste hver søndag, kan nok dette være en idé. Hvis ikke, leser vi de vakre ordene om hvordan Gud selv skal gjete flokken sin og «lete opp de bortkomne, føre tilbake de fordrevne, forbinde de skadde, styrke de syke, vokte de fete og sterke og gjete dem på rett vis.» (Esek 34). I Peters brev er parallellen til evangelietekstens ord om å «gi livet sitt for sauene» tydelig, i og med henvisningen til Jesaja 53; her ser vi et eksempel på hvor viktig denne teksten var da den tidlige kirke meditererte over korset og oppstandelsen. Så noterer vi at Jesus snakker om «gjeter», mens Peter skriver om «hyrde», enda det er samme greske ord som ligger til grunn. Kanskje trenger bibelspråket at «den øverste hyrden» i 1. Pet 5:4 fortsatt er hyrde, selv om det å gjete nok klinger nærmere vår egen lokale historie.

TIL PREKENEN

I en jødisk legende fortelles det at den gangen Gud kalte Moses, studerte Gud først sin mulige kandidat mens denne gjette dyr for svigerfar. Da så Gud at Moses alltid holdt igjen de sterkeste dyrene noe, og slapp de små og svake dyrene fram først, slik at disse fikk gresse på de beste stedene. Gjennom dette skjønnte Gud at Moses var godt egnet til oppgaven med å lede folket.

Kirka vil så legge til: Her er mer enn Moses!

Så kan man gripe tak i teksten på flere punkt. Hva betyr det at Kristus er den gode gjeteren? Hvordan skal vi forstå dette at relasjonen mellom flokken og gjeteren korresponderer med relasjonen mellom Far og Sønn (v.15)? Hvilke flokker er det Jesus snakker om i v.16? En ren historisk lesning av teksten vil nok svare at dette handler om forholdet mellom det som så fint heter jøde-kristne og hedningekristne men kan det tenkes nye lesninger som oppleves som mer aktuelle?

For den som liker sånt, innbyr også teksten til å snakke om at mennesker skilles fra hverandre. Jeg er ikke blant dem og vil heller peke på det teksten sier om Jesus som den som samler sauene rundt seg.

Selv opplever jeg at evangeliet denne søndagen har to varme felter. Det første er dette at Kristus gir livet sitt for oss. Det andre er dette at kirka kjenner Kristi stemme, også når den er omgitt av andre «flokker» og andre «inntrykk».

Jesusordet og Peterbrevet utfordrer oss til å si noe om hva dette betyr, at Jesus gir sitt liv for sauene. Dersom sauene er oss – om vi finner oss selv igjen i evangeliet denne søndagen – er det oss gjeteren gir livet sitt for. Dette er altså ikke søndagen for å dekonstruere all tale om representativitet og tjeneste gjennom stedfortredende lidelse.

De siste årene har jeg funnet noen nye perspektiver på hva Jesu offerdød kan innebære i den systematiske teologien til Robert Jenson. Jenson holder fram at Jesu offer, lik alle andre offer, må forstås som en bønn til Gud, ledsaget av en gjenstand som bæres fram sammen med bønnen. Denne gjenstanden er ikke noe annet enn Jesu eget liv i og med hans kropp, altså alt han har sagt – det er gjeterens stemme – og alt han har gjort – det er gjeteren som går foran og viser vei. Han legger hele tyngden av livet sitt bak bønnen sin. Og hvem er det han ber for? Jo, det er alle dem som står rundt ham, inklusive bødlene. Og oss.

Så spør det, da, hva som ligger i ordene om at Jesus også har makt til å ta livet tilbake, og at dette er en del av det oppdraget han har fått fra Far. Var det ikke heller slik at Far reiste Sønnen opp fra de døde ved Åndens veldige kraft, og at Sønnen i dette var overgitt til det som skjer i Gud, slik også vi andre er? Kanskje er det bedre å fokusere på ordene om at Jesus gir sitt liv frivillig, og at dette bunner i omsorg for den flokken som han allerede har en relasjon

til. (v.13) Motivasjonen for Jesu offer er med andre ord kjærlighet, både til Gud og til mennesker.

Jesus kaller oss til å komme til seg og til å følge etter seg. For min del kommer jeg ikke utenom å preke om nattverden denne søndagen (heller). Der er det gjeterens stemme vi hører: Ta imot og spis. Drikk alle av den! Og så skal vi være én flokk.

Som prest erfarer jeg av og til det jeg vet mange av dere andre også opplever: At all slags forskjeller og uenigheter kan legges bort der ved alterbordet, og at jeg kan få være prest også for mennesker jeg vet står langt unna meg teologisk. Den eneste grunnen til at dette kan skje, er at det er Jesus selv som taler til oss og gjør tjeneste for oss i og gjennom liturgien. Jeg håper dette er noe vi kan få kjenne på kroppen vår søndag 4. mai, enten det er som prest eller som menighet.

TIL SALMESEDDELEN

Mai er konfirmasjonstid. Er det konfirmasjon, er det naturlig å holde fram noe av det sentrale man har arbeidet med i forberedelsestida – også salmestoff – og knytte det til ordene om gjeterens stemme.

Hos oss har vi beholdt «Du som veien er og livet» NoS 663 (S13 643) på konfirmasjonsdagen, og den kan godt brukes ellers også. Ellers står «Lær meg å kjenne dine veie» NoS 312 (S13 319) og «Min hyrding er vår Herre Gud» NoS 319 (S13 328) godt til dagen.

Jeg innledet med å nevne båndene til gjeterinstitusjonen i norsk gårdshistorie. Kjenner man en sanger som kan synges en lokk, for eksempel som preludium, kunne det sette an en spennende tone for messen. Eventuelt kan noen joike reinflokken, der slikt er aktuelt. Utover det er dette en fin søndag for folketoner på salmeseddelen. Skal man prøve noe «nygammelt», er S13 334 en perle.

FORBEREDELSE TRENER ORD OG TID

4. søndag i påsketiden - søndag 11. mai 2014

Evangelietekst: Joh 16,16–22

Lesetekster: Jes 54,7–10 eller Apg 9,36–43 og Fil 3,12–14

Salmer: 209, 211, 468, 482

Valborg Orset Stene
Vik. sykehusprest, Diakonhjemmet
valborgstene@gmail.com

Små barn trenger forberedelse foran hendelser, sies det. Slik at det kan gå lettere for seg. Barn forstår tid langsomt. På dager hvor det er mye program, så forsøker jeg derfor å si: ”Først skal vi det..., så skal vi dit..., og deretter skal vi gjøre det..., og så til sist så skal vi dra innom der før vi går hjem.” Det fungerer ikke alltid. For de får kanskje bare med seg én ting, og det de likte best vil de skal skje først uansett.

Johannes sin gjengivelse av Jesu tale til disiplene har noe av det samme ved seg. Det ligner på en tale til noen som trenger å forberede seg på et program hvor det er mye som skal skje. Om en liten stund kommer det et fravær, men så kommer et nærvær igjen, og i tillegg

skjer noe nytt. Det vil være engstelse, og så kommer glede. Det virker ikke som forberedelsestalen fungerer helt der heller. Vi kan nesten se dem for oss, ansikter som spørsmålsteget, og med måpende forsøk på å gjenta noe av det som sies. ”Hva sa du atte?” Kanskje er det ikke så stor forskjell på barn og voksne når det kommer til dette med å forstå tid.

Dagens evangelietekst er krevende å lese. Det er noe fossisk over den. ”Nokon kjem til å komme”-aktig. Det er en del gjentakelser, noe som alltid er en fare, for det kan bli kjedelig, og en kan falle fra. Men det kan også fungere godt for oss som liker å tenke langsomt, og som trenger en gradvis innsirkling. Jeg liker å lese Jon Fosse fordi jeg ofte får en opplevelse av at noe viktig kom-

mer til å skje i teksten. Men det er mulig jeg lurer meg selv, for jeg tror ikke jeg alltid forstår så mye. Noe av den samme opplevelsen har jeg i møte med Johannes sin tekst, jeg blir nysgjerrig, det insisteres på noe her. Jeg opplever at teksten berører noe av det mest uforståelige i livet. Nemlig undring over tiden, fravær og nærvær av det gode, smerte og glede.

HUKOMMELSE

Denne teksten leses i påsketiden. Tiden for nærvær og glede. Livet seiret, Jesus er blant oss igjen. Johannestekstene som leses på disse påskesøndagene, er visstnok en av de tidligste teksttrekker vi kjenner til i kirkens tradisjon. Tekster som handler om hva Jesus sa og mente om sin død og oppstandelse gjentas nå, etter at det hele er skjedd. Det vi ikke skjønnte i tiden før påske, ser vi nå i et annet lys. Hva ble egentlig sagt om det som skulle skje? Hva ble egentlig sagt om denne tiden etterpå? Hva gjør det med oss at vi gjennomgikk dette påskedramaet når vi vet hva vi nå vet? Vi minnes, reflekterer, og lever oss inn i det på nytt. Dette kan betegnes som *remembrance*. Vi gjennomgår fortellingen slik at vi kan lære oss å leve med den.

Det er fortsatt relativt kort tid etter påske, og støkken sitter fortsatt litt i oss, vi så lidelsen og døden på nært hold. Nå er vi på trygg avstand. Nå er vi i nærværet av lyset og livet. Men kirkeåret tar oss snart med til nye dramatiske hendelser. Slik blir denne tiden

mellom påske og himmelfart en forberedelse til nytt fravær, eller overgang til et annerledes nærvær som kommer i pinsen. Teksten leses i mellomrommet og tjener både som ihukommelse og forberedelse. At vår tekst leses på en søndag i dette mellomrommet, får fram et poeng: Ethvert ”nå” er farget av fortellinger som var, og fortellinger som kommer. Ethvert nå er formet av hukommelse om fravær og nærvær.

FRAVÆRSTID

For tiden jobber jeg som sykehusprest. Vår sentrale oppgave er å være tilstede hos menneskene når de opplever eksistensielle smerter i møte med sykdom. Vi kan samtale, være i lag i alle spørsmålene, sende bønner, tenne lys, bare være tilstede. Noe mer kan vi ikke gjøre som sykehusprester. Jeg kan noen ganger misunne alle pleierne som løper rundt med medikamenter, og legene som kommer med behandlingsplaner i lomma. Det finnes som vi vet ingen ”cure” for den eksistensielle smerten. Det er det som gjør den så vond, og for noen vondere å bære enn den fysiske smerten. Derfor er det viktig at vi er profesjonelle som orker å møte pasientene midt i det som er. Å lindre den eksistensielle smerten kan nettopp gjøres ved nærvær.

Mange av pasientene opplever sin situasjon som en fraværstid. De får fravær fra jobb, fra sine familiesammenhenger, de kommer utenfor det normale samfunnsfellesskapet. Ved alvorlig

sykdom er det få som kommer tilbake som før. Spørsmål som ”Hvorfor skulle dette ramme meg?” sitter langt framme. Noen retter spørsmålet til Gud og stiller guddommen ansvarlig. Fravær av det gode i livet blir hos noen sammenstilt med gudsfravær. Andre finner en ny trøst i at nå må Gud stille opp, det bes flere bønner enn tidligere i livet, og de får en ny opplevelse av guds nærvær. Det er altså varierende hvordan fravær av det gode i livet knyttes sammen med gudsfravær. Det er også varierende hvordan nærvær av det gode i livet eventuelt skulle være tegn på guds nærvær før sykdommen brøt ut. Noen kobler ikke den eksistensielle uroen til noe som har med det religiøse i det hele tatt. Nyere forskning om helse, religion og eksistensiell betjening er nå gjort systematisk tilgjengelig i artikler i ”Religionspsykologi ” ved Danbolt, Engedal, Hestad, Lien, Stifoss-Hanssen (red.) Gyldendal 2014.

En trenger ikke være pasient for å ha opplevd disse sammenhengene eller brudd på sammenheng. Livet sender oss stadig ut i hendelser som påkaller eksistensiell refleksjon om hvem vi er som mennesker, og hvor Gud er i alt. Hvor trente er vi egentlig på å leve i vekslingen mellom fravær og nærvær? I fraværstid med fravær av glede og livslyst, dras mange av oss ned i tvil på oss selv og fylles med spørsmål om mening med tilværelsen. I tid med nærvær av det gode stiller vi kanskje ikke så mange spørsmål, som om det var det mest

selvfølgelige, at vi skulle ha fravær av smerte. Hva er vår teologi om fravær og nærvær av det gode i livet, rettferdighet, kjærlighet, Gud?

ABSURD NÆRVÆR

Jeg tror Johannesteksten vår i dag taler inn i dette. Jeg hører en Johannesskribent som intenst forsøker å forstå og formidle kronologien i Jesusnærværet i den tiden som disiplene står foran. Ja, det er Jesus som sier dette, men måten det blir sagt på tilskriver jeg Johannesevangeliets forfatter(e). Når noen insisterer noe veldig, så tenker jeg ofte at det også ligger stor grad av uro under. Mon tro om ikke det eksistensielt truende ved nærvær av smerte og fravær av glede kommer fram nettopp slik, i insisteringen. De som skrev dette, var merket av hendelsene.

I ønsket om å si noe veldig tydelig synes jeg også at bildebruken blir noe kategorisk, først smerte, så glede. Det er nok riktig at mange fødende kvinner er lettet over at fødselen er over, men for mange er det nok ikke slik at gleden for fullt tar over. Det er vel nå for alvor at den eksistensielle smerten kan kjennes, etter at barnet er kommet til verden. Et ualminnelig stort ansvar koblet med tilsvarende fravær av frihet er eksistensielt utfordrende for mange. Men når det er sagt, så synes jeg fødselsmetaforen også fungerer ganske godt, for den vekker assosiasjoner til det nye som skal skje, overgang, de sammensatte vilkårene som følger eksistensen.

At det en gang skal bli en fullkommen glede, som teksten insisterer, har gjennom historien blitt lest og forkynt som en "cure" mot eksistensiell smerte og fysisk nød. Det er ikke mange forkynnere som gjør det lenger. Slike lovnader fungerer ikke lenger med mindre noen har en tro som hviler sterkt i en himmelvendt tradisjon. Men kanskje dette er søndagen for å hente opp slike forestillinger, stille spørsmål ved dem, bryne seg på dem ved for eksempel å velge noen av salmene som har dette budskapet, dem er det mange av.

Jeg vil bruke denne påskesøndagen til å snakke godt om hvordan vi mennesker alltid vil stå i spørsmålene om nærvær og fravær. Det gjør jeg ved å se Jesus sin tale inn i den større fortellingen som påska nettopp har tatt oss med til. Insisteringen fra Jesus sin munn tolker jeg som et ønske om å være så nær, så nær i det som også utarter seg som et fravær. For vi vil fortsatt oppleve mye fravær av glede, rettferdighet, kjærlighet. Dette er de eksistensielle vilkårene vi ikke kommer utenom. Derimot har Jesus vist oss det mest absurde nærvær: nærvær midt i fraværet. Til og med det mest fraværsaktige vi kan tenke oss, døden, tok guddommen bolig i. Fra nå av kan ingen steder være gudsforlatte. At Gud valgte et sant nærvær i menneskenes virkelighet ved å gå gjennom lidelse, svik og nederlag, men også ved å ta del i festen og gleden, gir oss håp i vår eksistensielle smerte. Gud selv har vært, og er i det hele.

Til inspirasjon:

Men hvem sa at dagene våre skulle være gratis?

At de skulle snurre rundt på lykkehjulet i hjertet vårt og hver kveld stoppe på gevinst?

Hvem sa det?

Hvor hadde vi dét fra?

Hvem sa at livet vårt skulle være lett å bygge ferdig?

At mursteinene var firkantede ballonger

som føk på plass av seg selv?

Hvem sa det?

Hvor hadde vi dét fra?

Der var piller for alt: nerver, vedvarende hoste og anemi.

Men hvem sa at snarveiene støtt var kjørbare? At fjellovergangen

aldri snødde til? Og at nettopp vi skulle slippe å stå fast i tunnelen?

Ja, hvem sa det?

Hvor i all verden hadde vi dét fra?

Kolbein Falkeid

FRA FOLK TIL FELLESSKAP

17. mai - lørdag 17. mai 2014

Evangelietekst: Luk 1,50–53

Lesetekster: Salme 127,1–3 og Apg 17,22–25 og/eller 26–31

Salmeforslag: Se teksten

Halvor Moxnes
Professor ved Teologiske fakultet
halvor.moxnes@teologi.uio.no

Det viktigste ved forkynnelsen ved 17.mai gudstjenestene i år er det som kommer før vi begynner å arbeide med tekstene: å tenke gjennom selve de forutsetningene som ligger under forkynnelsen om land og folk og kirke. Kanskje har mange vært gjennom det i forbindelse med gudstjenestene til minne om bededagen 25.februar i 1814, da ”menigheten”, som var identisk med ”folket”, skulle avlegge ed på forsvar av fedrelandets selvstendighet og velge utsendinger til Eidsvoll, og dessuten høre en preken over Salme 62:8-9 (”Gud er vår tilflukt”). Her var gudstro og patriotisme ett og det samme, og Christian Fredrik brukte statskirken som apparat for staten. Det er verd å tenke gjennom

denne rollen som kirken hadde i 1814, og hvordan den gjennom Grunnlovens § 2 ble først videre som statskirke i det selvstendige Norge. Men nå er § 2 historie, kirken er ikke lenger statskirke. Det burde tvinge oss til ettertanke på hvilken rolle kirken skal spille ved slike anledninger som 17.mai: Skal den først og fremst opptre som en nasjonal kirke?

En viktig faktor var de salmene som ble skrevet rundt slutten av 1800-tallet av Arne Garborg (”Gud signe Noregs land”, 1878), Elias Blix (”Gud signe vårt dyre fedreland”, 1890), og litt seinere av Anders Hovden (”Fagert er landet Du oss gav”, 1907). Bibeltekstene til 17.mai har ofte vært salmer om folkets tillit til Gud, og tekster fra 5.Mosebok (se 30:19-20) om oppfordring til Israelfolket om å vise lydighet mot Gud. Disse tekstene

har understreket sammenhengen mellom gudstroen og Guds forhold til Israelfolket (som er blitt forstått som identisk med det moderne begrep "nasjonen"), mens evangelie-tekstene har hatt preg av individuell tillit og tro, for eksempel Matt 7:7-11, Mk 11:22-25.

Årets lesetekst fra Salme 127: 1-3 er identisk med med v. 6 i "Gud signe vårt dyre fedreland" ("Vil Gud ikkje vera bygningsmann, me fåfengt på huset byggja"). Disse salmene og tekstene avspeiler en nasjonalfølelse fra 1800-tallet der selvstendighet, natur, og gudstro inngikk i en nasjonal (romantisk) symbiose. Men hvordan fungerer salmer og tekster i dag, når nasjonalisme har dukket opp som en sterk politisk og ideologisk faktor i Europa, brukt for å støtte ideer om en "opprinnelig" nasjon og kultur, for å avgrense seg fra "andre" – særlig muslimer og romfolk? Det er avgjørende at vi er klar over hvilket landskap forkynnelsen beveger seg innenfor på 17.mai. Jeg mener det er helt avgjørende at den *ikke* blir stående i 1800-tallets ideologiske rom, men tar inn over seg at vi – og Norge - lever i en annen verden.

Edwards Hoems prolog til grunnlovsjubileet kan være en veiviser her. I innledningsstrofen ligner han til å begynne med til forveksling Garborg og Blix:

"Dette er landet vårt. Her er vi heime. Her mellom fjell og fjord lyser Guds kjærleik.

Her skal vi tryggja vår fridom og rett. Her skal vi takke og ære vår Gud".

Men så kommer det et nytt perspektiv:

"vi som er borgarer av ei større verd, og deler framtid med alle menneske."

"Ei større verd" og "alle menneske" er så åpenbart uttrykk for et kristent universelt budskap som kan utvide talen om nasjonale fellesskap, og som må kritisere en nasjonalisme som står i fare for å bli eksklusiv. I 1814 var Norge et lite, fattig land uten stor innflytelse på resten av verden, selvstendighet var knyttet sammen med utvikling av et demokrati. 200 år etterpå er Norge et land som med sin rikdom har muligheter for å ta ansvar for verden, og for å utvikle demokrati for alle mennesker.

Det er ut fra en slik horisont at vi bør lese årets tekster for 17.mai. Marias lovsang, Lukas 1:50-53, er en gjenganger i tekstrekkene med lovprisningen av Gud som støtte herskere ned fra tronen og opphøyet de små, som mettet de sultne, men sendte de rike tomhendt bort. Settingen i Lukasevangeliet er Israelfolket, men det er et budskap som har overføringsverdi: Hva skjer når vi leser en slik tekst inn i vår egen

samtid? Hvis vi har trodd at på 17.mai skulle vi få feire oss selv, er dette en tekst som møter oss med en annen målestokk, som bør uroe oss. Den aksepterer ikke våre inndelinger. i ”vi” og ”andre”, ikke vår underdanighet i forhold til makt og forskjeller mellom folk, ikke vår klassifisering av mennesker ut fra statsborgerskap.

Mens Lukas i Marias lovsang setter budskapet om Gud som snur opp ned på alle maktforhold inn i en jødisk kontekst, setter han i Acta 17 Paulus’ forkynnelse av Guds universelle handling for athenerne inn i en hellenistisk sammenheng (17:22-25 og/eller 26-31). Dette er åpenbart en forkynnelse som Lukas ikke har lukket inne i en menighetskontekst alene. Paulus opptreden i Athen der han fant alteret til ”en ukjent Gud” er et eksempel på en uredde kristen forkynnelse i møte med andre religiøse og kulturelle tradisjoner. Kanskje inspirert av stoisk filosofi, lar Lukas Paulus snakke om hvordan Gud lot alle folkeslag bo over hele jorden, at målet var at de skulle søke Gud, og at de nå måtte vende om, fordi Gud hadde sendt en mann som skulle dømme verden med rettferdighet. I dette møtet uttrykker Paulus troen på andre måter enn overfor jøder; for eksempel minner sitatet fra en gresk filosof (Aratus, f. ca. 310 f.K.) ”for vi er hans slekt” (17:28) om at ” Gud skapte mennesket i sitt bilde” (Genesis 1:27). Dermed kan prekenen ta opp dialogen med andre, for eksempel den kristne-muslimske dialo-

gen, og den kan oppdage felles perspektiv og skape fellesskap mellom mennesker. Dette er bakgrunnen for tittelen ”Fra folk til fellesskap”.

Innenfor en nasjonalistisk ideologi kan talen om ”folk» være ekskluderende ved å trekke grenser. Alternativet er å ta utgangspunkt i praksis der mennesker lever sammen, slik at det kan oppstå inkluderende og mangfoldige fellesskap. Grunnloven i 1814 startet med et demokrati som omfattet en liten del av det norske samfunnet, dette demokratiet ble gradvis utvidet ved at jøder ble med, senere kvinner, samer og andre minoriteter. Nå må perspektivene utvides ut over folkegrensene; de fleste av oss har erfaringer som gir eksempler på slike fellesskap som peker fram mot en ”framtid med alle menneske”. Å være ”borgarar av ei større verd” peker på at vi har like mye ansvar for den større verden, som for den lille, lokale. All realpolitikk vil si at det er umulig. Men nettopp derfor er det viktig at kirken holder fram visjonene fra troen på Gud som har skapt alle mennesker i sitt bilde. Ikke noe mindre enn det må 17.mai handle om.

Salmene under Folk og Fedreland i Norsk Salmebok 2013 er de samme som i NS 1984 (med tillegg av en samisk salme) – noen må selvsagt brukes! Men dere kan overveie et par salmer av Per Lønning, 714 (”Brød for verden”), 735 (”Gud i en tid da alle krefter røyner”), og også 737 (”Herre, du vandrer forsoningens vei”). ■

MAI MÅNED OG TRÆR FYLT AV LIV

5. søndag i påsketiden - søndag 18. mai 2014

Evangelietekst: Joh 15,1–8

Lesetekster: Hos 14,5–9 eller Apg 4,32–35 og Rom 11,13–20

Salmeforslag: Norsk salmebok 2013: 526, 536, 312, 609, 616

Kirsten Almås
 Prost i Byåsen, Trondheim
kirsten.elisabeth.almaas@kirken.trondheim.no

Søndag 18 mai er dagen etter Nasjonaldagen og i år er vi i et jubileumsår. Dette kan være med på å prege og legge rammer for gudstjenesten. Enkelte steder i landet skal det jubileres og markeres ekstra disse dagene. Andre steder er det konfirmasjoner og høytid for familier og konfirmanter. Mai er i utgangspunktet en innholdsrik måned med alle sine dager og nasjonale og kirkelige høytider. I tillegg er det vårmåned der store deler av landet opplever at de grå og livløse trærne blomstrer og får friskt, grønt løv. Mai er vel bjørkas måned framfor alt, et tre som symboliserer mye om våren. Mitt poeng er at trær er en viktig del av vårt liv på denne tiden.

Og når vi leser evangeliet som forteller om det sanne vintre. Dette spiller med når vi hører teksten lest denne søndagen.

VINTRE OG VINSTOKK

Så vidt jeg vet, finnes det ikke et tre som er et vintre. Men vi har en botanisk betegnelse på noe som er en vinstokk. En vinstokk står i en rekke med mange andre i det som til sammen blir en hel vingård. Som bilde er en vinstokk med grener som blir pleiet godt slik at den kan bære god frukt, et forståelig og godt bilde på dagens tekst. Vi må forlate våre forestillinger og bilder av trær som de store mektige bjørketrærne med de vakre hvite stammene, om vi denne mai-dagen skal kunne ta inn hele tekstens dybde.

VINSTOKKENS GODE FRUKT

Vinstokkens frukt er drueklasen som i kunsten ofte fremstilles som en klase med hjerteform. Etter den store floden, da verden skulle skapes på nytt og alt liv igjen skulle få sine livsbetingelser, plantet Noa en plante i sin hage. Han plantet ikke det som skulle bli til et stort og vakkert tre, men det som skulle bli til en nyttig og knudrete vinstokk som bærer vakker og god og tillatt frukt. En helt annen frukt enn frukten fra kunnskapens tre i paradiset hage, som var en forbudt frukt. Kunnskapens tre med sin frukt er også et bilde og fortelling som er kjent for menigheten. Den gir assosiasjoner til store og mektige trær, som store bjørketrær eller fruktrær. Den frukten som vinstokken bærer, er en god frukt i fra vingårdens trær. For at det skal kunne skje, at vinstokken bærer fram mange og gode drueklaser, må vingården og vinstokkene passes og pleies av bonden som har vingården. Det må gjøres med kjærlighet og omtanke og omhu (om nødvendig brenne og kutte grener) For formålet er at det skal bæres frukt.

Vintre og vingård var kjent virkelighet og kjente bilder for Johannes-evangeliets lyttere og lesere. I Det gamle testamentet er vintre og vingård bilder på Israel. Som vi leser i Hoseatekstene. Johannes nytolker gamle kjente bilder og setter Jesus inn som det sanne vintreet.

«BLI I MEG» JESU AVSKJED MED DISIPLENE

Vår tekst er en del av Jesu avskjedstale. Det er skjærtorsdag, måltidet er delt mellom disiplene som har fått sine føtter vasket. Judas, han som ikke er helt ren (Joh 13,11), har forlatt bordet og fellesskapet. Jesus har også gitt tegn til oppbrudd og åpnet døra til framtida når han begynner sin tale til disiplene. En tale med en formaning og oppfordring om å ikke forlate han, men bli i det han har gitt dem. En insistering på å være grener på treet der han er stammen. «Bli i meg» gjentas og gjentas hele fem ganger i vår perikope. Dette kan gi oss et tegn på at det er viktig og avgjørende det som sies, når ordet gjentas så ofte. Det er noe meditativt insisterende over ordene slik de kommer. Det går i ring. Når grenene er på vintreet stammen og stammen bærer grenen, da bærer treet som helhet mye frukt.

«JEG ER»

Teksten begynner med det kjente «Jeg er.», og dette er det siste av «Egå eimi»-ordene. Vi kjenner det fra de første av Guds åpenbaringer i Det gamle testamente og gjennom Johannes-evangeliets Jesus-utsagn. Den første gangen vi møter «jeg er» som utsagn er det da som nå knyttet til et tre eller en vekst: Det er når Guds røst høres fra tornebusken. Tornebusken kan forbindes med det golde, ørkenen, det som er lite frukt-

bart for mennesket. Det siste «jeg er» er knyttet til vintreet som kan forbindes med det som gir god frukt til menneskets glede og nytte. Formålet med vinstokken er at det skal bæres god frukt. Og vinbondens jobb er å se til at dette skjer. Det er ikke stammens eller grenenes jobb.

Jesus begynner denne delen av talen med å si til disiplene at de allerede er rene og derfor kommer til å frambringe god frukt. Når de bare holder seg til det Jesus har fortalt og vist, og til det som han sier: «mine ord blir i dere»

VINTREET SOM BILDE OG VINTREETS FRUKT

Treet (vinstokken) er et sterkt bilde på fellesskapet. En gren i seg selv er ikke mye, og har ikke mulighet til å leve et eget liv. En stamme uten grener blir ikke annet enn en stakk. Alle grenene får gjennom stammen næring og vann slik at det er liv, blader, blomster og frukt. Alene er vi ingenting, men vi er noe i kraft av vår relasjon til andre. En gren er ikke en gren er ikke en... Ingen er like. Som kirke og menigheter har livet størst grunnlag og mest kraft om det kan romme og gi plass til mangfoldet. Og ønsker man å preke mer om fellesskap, inkarnasjon og tilhørighet og vintreets frukt, så er det naturlig å si noe om nattverden som vår gode gave i forbindelse med denne teksten om vin-

treet, stammen og grenene..

Mangfold skal til for å skape det vakre og det som gir liv og mulighet til vekst . Når Jesus er stammen og vi er grenene, og vi vet at stamme og grener er knyttet til hverandre for å kunne skape liv. Da er bildet med vintreet et stykke inkarnasjonsteologi. Det er avhengigheten og tilknytningen mellom de to delene som skaper helhet. Da skapes frukten som framstilles som et hjerte. Og fortsettelsen på vår tekst i Johannesevangeliet handler om å bli i kjærligheten, om å være elsket av Jesus og bli i hans kjærlighet.

Leser man teksten litt vrangt, kan man lese et «produksjonskrav» og tenke at man selv er en gren som må produsere en stor og vakker drueklase. Nå er det bonden som pleier vingården, og som sørger for gode vilkår og vann og det som skal til for vekst og liv. Grenen kan overlate ansvaret for fruktbarheten til andre. Grenen skal bare være gren på stammen til vinstokken, ikke på stammen til tornebusken.

Det er noe frodig, fruktbart, gledefylt og godt over vintreet som bilde. Det er en del av Guds gode og frodige skapning. Denne maidagen er forhåpentligvis en gledesfylt maidag. Enten fordi det kvitrer og gror rundt oss, eller fordi vi jubilerer eller feirer, så er denne evangelietekstens innhold et budskap på det positive og skapte på livets side.

OM Å BE OG IKKE MISTE MOTET

6. søndag i påsketiden - søndag 25. mai 2014

Evangelietekst: Luk 18,1–8

Lesetekster: Jer 29,10–14 eller Apg 16,25–40 og 1 Joh 5,13–15

Salmeforslag: Se teksten

Brita Hardeberg
 Prost i Fosen
brita.hardeberg@rissa.kommune.no

EN EVANGELIETEKST SOM HAR FLYTTET SEG I KIRKEÅRET

Tekstene på 6. søndag i påsketiden (tidligere 5. søndag etter påske) handler om å be, og om å tro at Gud hører, en tematikk som har fulgt denne søndagen gjennom svært lang tid. Sammensetningen av tekster er imidlertid helt fornyet i tekstrekkene fra 2011, det gjelder i alle tre rekkene (se Harald Kaasa Hammer, *Register til tekstbok for Den norske kirke 2011 sett i forhold til forrige tekstbok*, vedlegg til Luthersk Kirketidene nr 4/2012).

Evangelieteksten har hatt et omskiftende liv i Den norske kirkes tekstrekker. Før 1977 hørte den til på 21. s. etter trefoldighet, sammen med epistelen

Kol 1,24-2,3 om Paulus som har fått del i Jesu lidelser og forkynner Guds mysterium for menighetene slik at de skal tro. Linken mellom tekstene var formentlig til siste vers i lignelsen der Jesus sier: ”Men når Menneskesønnen kommer, vil han da finne troen på jorden?” Den gamle kollektbønnen summerte opp dagen i tre punkt: Be stadig, tro at du blir hørt, be for å være i beredskap når Jesus kommer. Fra 1977 ble den flyttet til Bots- og bededag som tilleggstekst, og ble i praksis borte fra prekentekestene. Den som har vært prest en stund vil huske at teksten var oppsatt som prekentekest på Bots- og bededag i 2005. Har du lagret gamle blader, kan du se i Nytt norsk kirkeblad 7/2005 s 43 ff (ved Bjarne Kjeldsen) og Luthersk kirketidende 17/2005 s 426 ff

(ved Birger Henrik Fossum) og finne ulike måter å tolke teksten på.

Nå har evangelieteksten havnet sammen med tekster om å stole på at Gud hører den som ber. Det er etter mitt syn det beste valget så langt.

Teksten er nå også havnet i beste konfirmasjonstid. Jeg tviler på at jeg ville brukt den på konfirmasjon, til det er den muligens for vanskelig tilgjengelig. Da ville jeg nok valgt å bruke tredje rekkes prekentekst, Matt 6, 7-13, Herrens bønn, i stedet.

TIL TEKSTEN

Lukas skriver mye om bønn i sitt evangelium, visstnok mer enn noen av de andre evangelistene. Han forteller at Jesus selv ba (3,21; 5,16; 6,12; 9,18, 28 f; 22, 39-46), og at Jesus underviste om bønn og oppfordret disiplene til å be (11,1-13, 18,1-14, 21, 36). Lukas understreker i Apostelgjerningene hvor viktig bønningen var for den første menigheten i Jerusalem (Ap.gj 2,42).

De to lignelsene om bønn i kap 18, 1-14 er særstoff hos Lukas (lignelsen om enken og dommeren, lignelsen om fariseeren og tollereren), og nærmer seg tema bønn på litt ulike måter. Lignelsene viderefører løst tematikken i Luk kap 17, 20 ff om hvordan det vil bli den dagen Menneskesønnen åpenbarer seg. Sammenhengen kommer til syne i v 8: ”Men når Menneskesønnen kommer, vil han da finne troen på jorden?” Endetidsforkynnelsen danner dermed

et bakteppe for forståelsen av teksten – en gang skal Guds rett og rettfærd komme. Da skal alle fattige/hjelpeløse/ydmyke møtes av Guds nåde (jvf Luk 4, 18). Så gi ikke gi opp.

Lukas tolker lignelsen om enken og dommeren allerede i innledningen, slik han ofte gjør: ”Så fortalte han dem en lignelse om at de alltid skulle be og ikke miste motet.” Kanskje visste Lukas at det ikke er lett å holde fast, verken i bønningen eller troen på at Gud hører den som ber?

Lignelsen faller i fire deler:

v.1: Lukas sin innledning og tolkning.

v. 2-5: Selve lignelsen: En ugudelig og hensynsløs dommer lar en enke lide urett (sikkert ikke ualminnelig på Jesu tid – og typen finnes dessverre fortsatt). Hun har neppe råd til verken bestikkelser eller honorar, enkene hadde som vi vet en vanskelig situasjon i Palestina på Jesu tid. Men hun gir seg ikke, og til slutt må dommeren motvillig gi seg – han er lei av maset og redd for at hun skal fly på ham.

v. 6-8: Jesu tolkning av lignelsen: Litt overraskende er dommeren i fokus, ikke den utholdende enken. Dommeren karakteriseres som uhederlig, og blir et negativt motstykke til Gud: Når en slik dommer lar seg overtale, hvor mye mer skal ikke den rettfærdige og barmhjertige Gud høre ropene fra sine. Gud er ikke sen til å hjelpe. Guds rike skal komme.

TIL PREKENEN

Jeg synes ikke det med bønn er så enkelt, og det synes kanskje ikke tilhørerne våre heller. Det kan vel være at mange opplever Gud som like motvillig som dommeren. Eller heller: At Gud er sen, eller helt borte. Slik Job opplevde det. Noen mister troen på at Gud finnes, fordi de ikke synes at Gud hører. Andre holder fast på troen, kanskje fordi nøden er så stor at de som Peter ikke har noen annen å gå til.

I ettertid er det ofte enklere å tro at Gud var nær i livet vårt. Når vi tolker det livet vi har levd, kan det være at vi synes vi får øye på en linje, en tråd, en hendelse som får oss til å tro at Gud så oss. I så fall er vi heldige. Den som gjør slike erfaringer, får næring til troen og kan kanskje holde fast på bønnepraksisen.

Men hva med den som aldri erfarer at Gud har vært med, kan troen overleve da?

Jeg tenker ofte at vi kan øve opp evnen til å se livet som en gave fra Gud. At vi kan øve opp evnen til å tenke at Gud er til stede i mange små ting. Bestemme oss for at det jeg har erfart er Guds godhet, og ingen tilfeldighet. Å tro betyr kanskje å velge en grunnposisjon der vi regner med Gud, og så å tolke erfaringene ut fra den posisjonen.

Lukas fortalte videre denne lignelsen av Jesus for at vi skulle be og ikke

gi opp. La oss ta den til oss. Velge å holde fast i troen på Gud som har skapt oss, og vil oss vel. På kjærligheten som strømmer gjennom tilværelsen og har et guddommelig opphav. Og finne trøst i Paulus sin erkjennelse: ”Nå ser vi som i et speil, i en gåte. Men en gang skal vi se ansikt til ansikt.” En gang skal vi se sammenhenger vi ikke fant mens vi var begrenset av tid og rom.

Lykke til både med prekenen og med å finne en måte å leve i bønn på. Det siste er kanskje det vanskeligste.

SALMEFORSLAG:

Det finnes svært mange gode salmer til dagen. Se f.eks. kapitlene Påsketiden, Trygghet og glede, Kirken og det kristne fellesskapet, Bønn og forbønn, Det kristne håpet. Noen eksempler som passer i litt ulike sammenhenger:

214 Han sto opp før dagen demret

482 Deg å få skode

494 Jeg er i Herrens hender

495 Alle har hast, ingen har tid

498 Du omgir meg på alle sider

528 Lovsyng Herren! Han er nær

536 Guds menighet er jordens største under

544 I en kirke midt i byen har vi kommet sammen

548 Jesus Frelser, vi er her

631 Det er makt i de foldede hender

634 Den vanskeligste bønne

648 Han skapte skogen

KRISTI HIMMELFART

Kristi himmelfart - torsdag 29. mai 2014

Evangelietekst: Mark 16,19–20

Lesetekster: Salme 110,1–3 eller Apg 1,1–11 og Ef 4,7–10

Marius Timmann Mjaaland
Professor II, Teologisk fakultet
m.t.mjaaland@teologi.uio.no

Himmelfart er litt merkelige greier. Det er ikke hver dag noen farer opp til himmelen, selv om raketter og romferger har gjort det litt enklere. Tar vi med flyreiser, så blir det en litt mer dagligdags affære. Men forestillingene om Jesu himmelfart, eller himmelsprekken som det ofte heter, har ikke blitt mer alminnelige av den grunn. Fortsatt er det maleriene av Rembrandt eller Giotto som preger våre indre forestillinger, og sannsynligvis de indre bildene hos mange kirkegjengere som beveger seg til kirke en vårvakker torsdag i mai. Og en preken kan godt ta utgangspunkt i disse bildene, enten det er engler som stiger opp og stiger ned, eller Kristus som forsvinner opp i skyen. Men leser vi tekstene litt grundigere, er det helt andre inntrykk som gjør seg gjeldende.

Denne dagen ville jeg nok velge tek-

sten fra Apostlenes Gjerninger som første tekstlesning, ganske enkelt fordi den gir oss hele historien slik Lukas forteller den. Den knytter dessuten an til noen viktige teologiske temaer som vi siden kan vende tilbake til. Evangeliet handlet jo, skriver Lukas, om alt det som skjedde fra Jesus ble født, og helt til han ble tatt opp til himmelen. Evangelisten fremhever at Jesus ved Den hellige ånd har gitt befalinger til disiplene og dermed forberedt dem på det som skulle komme (v. 2). Dernest følger henvisningen til Jesu død og alle bevisene på at han siden var stått opp. Så gikk det førti dager - og nettopp disse førti dagene er jo grunnen til at vi sitter i kirken denne dagen: Han viste seg for dem og talte til dem om Guds rike (v. 3). V.4-5 gir oss dessuten et inntrykk av den redselen og usikkerheten som hersket blant disiplene, og som fortsatt hersker blant mange troende og tvilende i dag:

Enten fordi en ikke helt kan forstå hvilken betydning disse hendelsene skal ha for oss, eller fordi man mange steder i verden faktisk blir forfulgt for sin tros skyld og må sperre døren for å beskytte seg. Det er i grunnen ganske påfallende hvilke uendelig forskjellige inntrykk av Kirkens herre som gjør seg gjeldende i den store globale kirken - og på mange måter er dette det store, overordnede temaet denne dagen. Men ofte er det de mest truede som også har størst tillit til at Kristi himmelfart skjer for deres skyld, dvs. for verden: «For Johannes døpte med vann, men dere skal om noen få dager bli døpt med Den hellige ånd.»

Hele denne teksten er ladet med forventning. Ventetid, undring og forventning. Det eskjatologiske perspektivet kommer inn i spørsmålet om Jesu makt, og om tidspunktet for hans gjenkomst, det messianske løftet. Men Jesus tilbakeviser selve spørsmålet. De skal ikke få visshet, men til gjengjeld skal de få kraft når Den hellige ånd kommer. Det er denne makten som skal fylle dem og gi dem mot og håp. Mot til å gå ut i hele verden for å forkynne budskapet om oppstandelsen. Og det er en viss logisk sammenheng her, mellom Jesu ord og det som skal skje: Bare hvis Jesus forsvinner, kan han komme igjen.

Bare hvis Jesus forsvinner i sin jordiske skikkelse, kan vi forvente at han kommer oss i møte, uavhengig av tid og rom, men likevel i tiden og i rommet.

Og så skjer det, like for øynene på

dem. Han stiger opp, som det står i v. 9. Men med det samme blir han skjult av en sky. Om vi skal endre litt på billedkunsten i lys av teksten, så er det kanskje nettopp dette som skjer: En sky som stiger ned og skjuler ham for øynene deres. Og i neste øyeblikk er han borte. Denne omdreiningen av bevegelsen som foregår i teksten, er teologisk sett et hovedpoeng denne dagen: Det avgjørende er ikke at Jesus stiger opp til himmelen, men at himmelen er kommet ned på jorden. Det er også dette som er budskapet fra englene, Guds budbærere, til disiplene: «Galileere, hvorfor står dere og ser mot himmelen?» (1,11). De engstelige og forskrekkede kastes ut i verden: Til hele Jerusalem (naboen), Judea (ens egne), Samaria (de fremmede), og like til jordens ende. Med ordet, med ånden, med løftet om fred, med løftet om liv av døde.

Her tar vi spranget like over til dagens evangelietekst: «Etter at Herren Jesus hadde talt med dem, ble han tatt opp til himmelen og satte seg ved Guds høyre hånd. Men de gikk ut og forkynte overalt, og Herren virket med og stadfestet Ordet gjennom de tegn som fulgte» (Mk 16, 19-20). Som evangelietekst er den faktisk i knappest laget. Den fins heller ikke i de eldste håndskriftene, altså kan vi regne med at den er et senere tillegg. Den har ingen narrativ utvikling, det er nesten som et slags resymé for å gi evangeliet en passende avslutning. I praksis blir det derfor teksten fra Acta som formidler evangeliet

denne dagen, mens Markus gir et kort summary.

Leser vi Markus i lys av Acta, kan vi likevel få frem det avgjørende poenget: Sammenhengen mellom Jesus som stiger opp til himmelen og sitter ved Maktens høyre hånd, og Herrens virke i verden, gjennom Ordet, løftet og tegnene. Det er ikke småtterier som angis som troens kjennetegn: åndene drives ut, disipler som tar slanger i hendene, drikker dødelig gift uten å ta skade, helbreder syke (v. 17 f.). Om en ikke vil ta dette helt bokstavelig og sende menigheten rundt i nabolaget, så er det også mulig å lese slanger som bilde på ondskap og gift som uttrykk for spott og forargelse. Kontekstualisering kalles det, men utelukker ikke underets rystende kraft i Jesu navn.

I Ef. 4, 7-10 tar Paulus opp det temaet vi har gjort til hovedtema for dagen: Han som stiger ned er den samme som stiger opp. Den poetiske formen i v. 8 (sml. Sal 68,19) utlegges nettopp i lys av denne dobbeltbevegelsen: Opp og ned. Ned og opp. Det er Herren som i en *kenotisk* bevegelse har forlatt sitt eget for å bli menneske, ja, ofre sitt liv for menneskene i en tjeners skikkelse (Fil 2, 6-11). Det er derfor han skal løftes opp over alle andre herskere i himmelen og

på jorden.

Denne dobbeltbevegelsen er knyttet til selve korset, der en ifølge Johannes kan skimte oppstandelsens lys og herligheten allerede idet Jesus løftes opp på korset. Den lidelsen som Luther kaller for Guds synlige bakside (*posteria Dei*) i korsets smerte, er også den som skal vise oss den usynlige og opphøyde. I en slik paradoksal erfaring av Guds nærvær gjennom motsetningen (*sub contrario*) kan vi hver dag møte herligheten i vår nestes ansikt og se storheten i det lille, herligheten i lidelsen, den opphøyde i de nedbøyde og hjelpeløse. Den brutte kroppen er stedet for Guds åpenbaring, for erkjennelsen av ham som stiger opp til himmelen og sitter ved Guds høyre hånd. Også nattverdens brutte brød trekker oss like inn i dette mysteriet.

I dette lyset kan vi endelig også lese Salme 110 som handler om Herren som sa til min Herre: «Sett deg ved min høyre hånd til jeg får lagt dine fiender som skammel for dine føtter!» Fra nytestamentlig tid har den blitt lest kristologisk, og slik peker den fremdeles rett inn mot Gudsriket som er midt iblant oss - og frem mot forventningen om den himmelske kongen som skal komme igjen og skape himmel på jorden.

SØNDAG FØR PINSE

Søndag før pinse - søndag 1. juni 2014

Evangelietekst: Joh 15,26–27

Lesetekster: Hag 2,3–9 eller Apg 1,12–14 og 1 Pet 4,7–11

Ingunn Dalan Vik
Sokneprest i Søre Ål
ingunn.dalan.vik@kirkekontoret.no

Kristi himmelfart har vært. Gud har satt sitt fotspor på jorden. Nå har Gud reist. Ånden har ikke pustet på oss, i oss eller for oss, ennå. Det er litt som stillheten etter ropet på langfredag for meg. Det finnes ikke så mange variasjoner av det å være forlatt. Forlatt er forlatt. Eller gjør det?

FORBEREDELSEN

Det er to små vers i en lang tale til disiplene om at de ikke blir alene igjen. At de ikke må fortvile. Om alt de skal gjøre og kunne klare siden de er utvalgt til det store oppdraget. De som til og med har vært øyenvitner til Jesu liv, har det beste utgangspunktet for å bringe evangeliet

og sannheten videre ut i verden. De skal få en talsmann, en Ånd, som skal hjelpe dem gjennom alle prøvelser. Jeg ser for meg et ganske absurd møte mellom Jesus og hans disipler. I Johannes 14 og 15, hvor Jesus snakker og snakker om hvordan det vil bli for dem, hva de skal måtte gå igjennom uten ham de stoler mest på, og om alt de har å gjøre. Jeg tror jeg hadde fått med meg to ting i et slikt møte: Jesus skal reise fra dem, og de skal klare seg alene. Det punktet med Ånden eller talsmannen hadde jeg ikke vektlagt så stort. Men det er nå meg. Kanskje forsto disiplene mer enn noen nettopp fordi, som Jesus sa, de hadde vært hos ham fra begynnelsen av. Kanskje det ligger mer i de ordene enn en leser kan få med seg.

HVA JEG KUNNE PREKE OM

Talsmannen, og oversettelser og forståelse av hva det betyr. Jeg kunne prekt om å vitne, om å formidle evangeliet. Jeg kunne pekt mot pinsen, som en av de minst kjente høytider vi har. I disse to versene ligger det mange muligheter, også fordi de er midt inni i en lang tale Jesus holder for sine. En tale om fremtiden, og om å kunne klare seg, og om å kunne tro selv når det er som vanskeligst.

PREKEN

For tre dager siden feiret vi Kristi Himmelfart. Jesus Kristus, Guds sønn, har vært her, satt fotavtrykk i livet, på jorden, hos menneskene. Kristus har overvunnet døden, gjort sin gjerning på jorden. Nå har han dratt hjem. Og hjem, det er et annet sted enn det er for meg.

Jeg har det litt slik at når gode besøk reiser fra meg, blir huset ekstra tomt i flere dager etterpå. Ikke bare rotet deres, men pusten, stemmene, latteren, delte historier og fortellinger og opplevelser sitter i veggene og minner meg på at jeg er heldig, men gjør meg også litt alene. Det Jesus snakker med disiplene sine om i dag, er mer dramatisk enn et hyggelig helgebeselek som er over. Nå er vi kommet dit hvor vi kan tenke "Oppdrag utført". Jesus har satt Guds fotspor på jorda og i hjertene, gått i døden for oss, og stått opp igjen. Nå blir det tomt på jorda og i hjertene, nå blir det som en liten langfredag. I alle fall

for meg. For meg betyr langfredag mer enn noe å kjenne på denne følelsen av å være forlatt. Det blir stille på jorda nå, og ensomt.

Jeg setter meg ned i hele teksten og lytter. Lytter på ord. En masse ord om hvordan det skal bli, om hva jeg må gjøre nå, om hvordan det kommer til å hjelpe at det kommer en talsmann etter at Jesus har reist hjem. En venn kan ikke erstattes av noe. Et menneske kan ikke byttes ut med et annet, eller med en ånd. Og det er vel kanskje ikke det Jesus sier heller. Jesus sier vel mer om det å kunne gå videre med livet, gå videre og bruke alt som vi har lært, som vi har fått. Jeg hører sukkene i rommet. Savnet som allerede kommer før noen har reist. Følelsen det er å gå fra noe som er viktig og fint og over i en ny livsfase, nye utfordringer, ny virkelighet. Den overveldende følelsen det av og til kan være å måtte klare noe helt alene. Måtte tåle å gå videre når en helst skulle ha satt seg ned og sørget over alt som hadde vært, over det som er trygt og godt, det som kjennes kjent og nært. Så sitter noen og forteller at du skal gå videre, og at på veien skal noen være med. En som taler min sak, en som taler med meg eller for meg, en hjelper, en Guds Ånd. Men dette er meg, i det rommet, med den talen som disiplene får. Forstår disiplene mer fordi de har vært med Jesus fra begynnelsen av? For om en uke, som hvert år på denne tiden, feirer vi at denne Guds Ånd har kommet til oss, at jeg allerede vet noe

om hva det betyr å være fylt av Guds pust, båret av Guds kraft, omfavnet og sluppet fri med Guds kjærlighet.

Det betyr noe å kunne krype inn i evangeliets tekster og rom. Det evangeliet som jeg er satt til å bære ut, er ikke ferdig levd. Det evangeliet inneholder også fortellingen om mitt liv, som ikke er ferdig levd. Det evangeliet er mer enn en innledning, hoveddel og avslutning med en konklusjon og et utropstegn. Der kan jeg gå tilbake i fortellingene igjen og igjen og finne et nytt sted å være. Som det å kunne leve langfredagen, selv om jeg jo allerede vet at påskemorgen kommer. Og grunnen til det står også i denne lille teksten. Sannhetens Ånd som går ut fra Gud, er her, og er levende.

En av mine sterke sider er ikke å planlegge så godt, eller forutsi alt. Men jeg er ikke så verst til å leve i det som skjer, eller rett og slett leve det som skjer, på godt og vondt. Derfor er blikket mitt på denne teksten rettet mot den eller de disiplene som eventuelt satt og trommet med fingrene og lurte på hva som kom til å skje mens de med et halvt øre hørte på hva Jesus sa, eller mot den eller de disiplene som eventuelt krøp sammen og ikke ville høre, som bare ville at alt skulle være som det var, for det var trygt og godt, og til og med bra. Jeg har det som et barn jeg kjenner sa: "Ingunn, jeg savner minnene." Jeg vet hvordan han har det. Men vi kan ikke bare savne minnene, vi må lage nye, jeg vet jo det.

Evangeliet og livet fortsetter etter at Jesus er ferdig med sin gjerning på jorden. I flere tradisjoner innen den kristne tro har det noen ganger vært vanskelig å se at det er det vi tror. Vi sliter med å dytte livet vårt inn i mellom to permer, eller finner rett og slett noen trange rammer vi tenker er trygge, rette og sanne. Jesus sier at det er mye som står igjen, mye som skal gjøres, mye som skal leves, og at gjennom det skal også evangeliet tolkes og leves.

Sannhetens Ånd kan være vanskelig å snakke om. Mest på grunn av ordet Sannhet. I manges virkelighet er det som er sant, noe som står fast, som et faktum som er urokkelig. Den som sitter på eller med sannheten, sitter også dermed på svaret om hvordan ting er, har vært og kommer til å bli. Da kan det bli vanskelig å leve et sant liv. For stadig åpner det seg nye dører, nye trekk, andre veier som er viktige, sanne og virkelige. Ordet Ånd gjør at sannheten får et nytt ansikt, nye muligheter og nye veier. Ånd er noe som lever og puster, noe som er i bevegelse, som varmer. Ånd er noe som gjør at jeg kan sitte i det rommet med disiplene og høre Jesus si at vi må gå videre, leve videre, være med i forandringen. Jeg kan ikke bli i det trygge og holde pusten, jeg må tåle å "savne minnene". Å kunne putte ordet Ånd og Sannhet sammen gjør at jeg kanskje kan våge å leve, leve sant.

Å være forlatt er skremmende. Men det må tåles, igjen og igjen. Gjennom livet finnes disse store, vonde og endelø-

se dagene hvor vi opplever å bli forlatt, de må leves. Og de små avskjedene, de må også leves. Om jeg flytter hjemmefra, om jeg mister noen jeg elsker, om jeg flytter, eller om jeg rett og slett bare tar farvel med helgegjestene mine. Små og store avskjeder som alle handler om forandring. Jesus snakker om en ganske stor avskjed og en stor forandring som krever noe. Samtidig sier han til sine venner at de har noe med seg, noe som bor i dem, noe som er dem like nær som deres egen pust. Så nær at de kanskje ikke merker det engang. Med sitt

eget liv skal de bære evangeliet videre, med alle erfaringer og fortellinger skal de bære og leve evangeliet videre.

Vi er ikke ferdige. Vi er ikke ferdige med å bli forlatt. Vi er ikke ferdige med å måtte leve. Vi er ikke ferdige med verken gleden eller sorgen. Ånden puster liv. Ånden er liv. Og nå er vi snart ved den døren, der pinsen igjen kommer, og vi skal ut og gå, ut og leve evangeliet. Aldri alene, for Gud kommer med sin Ånd inn i vårt liv, igjen og igjen, og for alltid.

PINSEAFTE

Pinseaften - lørdag 7. juni 2014

Evangelietekst: Joh 7,37-39

Lesetekster: 2 Mos 24,3-11 og Ef 2,17-22

Salmeforslag: 538, 897, 224/234, 226, 231, 108, Dåpssalme: 588, Nattverd: 601/ 614

Ingrid Rian
Kapellan i Ullern kirke
ingrid.rian@oslo.kirken.no

Hvor mange pinsebål brenner i kveld? Engang da jeg var ungdom, var jeg med en venninne hjem til hennes hjemsted, til Fosen i Trøndelags skjærgård. Familien var pinsevenner og hadde tradisjon for å feire pinseaften med stort bål, sang, lek og grillmat. Dette ble min første feiring av pinseaften, og senere har jeg ikke fått oppleve dette. Her hvor jeg er prest er det heller ikke tradisjon for å feire pinseaften med gudstjeneste. Men jeg forbinder pinseaften med bål. Påskeaften med lammestek og påskeegg, og julaften med juletre og gaver. Bålet kan minne oss om ildtungen som satte seg på hver apostel, den Hellige Ånd som kommer til syne slik til hver apostel. Men det er lite bål i tek-

stene til pinseaften. Fokus på pinseaften er forbindelsen mellom den jødiske festen for Sinai-pakten og pinsen, og det nye i den nye pakt.

HERREN SLUTTER PAKT MED ISRAEL

Alle de 70 av Israels eldste fikk se Gud. Pakten med Gud ble inngått ved at de fikk skue Gud, og spiste og drakk. De innledet det hele med å si: Alt Herren har sagt, vil vi gjøre og adlyde. Etter at Moses har lest fra paktboken alle ordene fra Herren. Og etter å ha stenket offerblod på folket. Denne fortellingen fra 2 Mos om Herren som slutter pakt med Israel, er grunnfortellingen for den jødiske festen for Sinai-pakten.

Så får Moses steintavlene med loven og budene opp på Guds fjell, og mens

dette foregår: Israelittene så Herrens herlighet som en *fortærende ild* på fjelltoppen. (2 Mos 24,17) Parallellen som jeg tenker på, er til Johannesteksten som skriver at Jesu herlighet ennå ikke var kommet (Joh 7,39), vises Jesu herlighet som ild? Jeg tenker på ildtungene som satte seg på disiplene i teksten for pinsedag (Apg 2,1-11) I vår pakt med Gud stenkes vi med vann i dåpen, og Gud sier: (du er mitt barn som jeg har glede i) Den allmektige Gud har nå gitt deg sin hellige Ånd, gjort deg til sitt barn og tatt deg inn i sin troende menighet. Gud styrke deg med sin nåde til det evige liv.

KRISTUS ER HJØRNESTEINEN

Hvor mange har peil på byggeskikk fra Jesu tid/Paulus tid? Kan vi bruke bildet i dag? Husene ble bygd med hjørne- steiner som holdt huset sammen. Det viktigste i teksten er vel å høre om at vi gjennom Jesus Kristus har adgang til Far i én Ånd. Og dermed regnet inn i Guds familie. Hjørnesteinsbildet blir det som holder sammen det hellige tempel.

LEVENDE VANN/ÅNDEN VAR ENNÅ IKKE KOMMET

Teksten til preika for pinseaften er hentet fra Johannes 7,37-39. Her beskriver Jesus Ånden som de skulle få, de som trodde på ham. Det er et vakkert bilde Jesus gir, først roper han ut: «Den som tørster, skal komme til meg og drikke. Den som tror på meg, fra hans indre

skal det, som skriften sier, renne elver av levende vann.»

«Som skriften sier» - her refererer Jesus kanskje til Salme 36, 9-10 «du lar dem drikke av din gledes bekk. For hos deg er livets kilde, i ditt lys ser vi lys». Eller salme 87,7 «De danser og synger: Alle mine kilder er i deg. Når jeg leser ordene tenker jeg igjen på mine pinse- venner. Den som tror på meg, fra hans indre skal det renne elver av levende vann». Sier Jesus. Johannes presiserer, dette er tegn på Ånden. Som det naturlige i verden snakker mine pinse- venner om sine nådegaver. Ordene om bønn og nåde og kraft strømmer frem som elver av levende klart vann.

Litt mer om vann Det er løvhyt- tefest i Jerusalem, en av de tre store høytidene i det jødiske festår. Hver dag under høytiden har en prosesjon med øverstepresten i spissen vandret til Siloadammen og der fylt et gyllent kar med vann. Etterpå har de vandret opp til tempelet og inn i den innerste forgården. Under lovsang og jubel er karet blitt tømt foran alteret som et offer til Gud, og en bønn om vann både til jord og mennesker. Nå er den siste festdagen kommet, og da skjer det oppsiktsvekkende. Midt under festlighetene denne dagen roper Jesus utover tempelplassen: "Den som tørster skal komme til meg og drikke!" Vannet fra Siloadammen kan ikke slukke livstørsten. Det er bare et symbol på og et varsel om det vannet Jesus innbyr til. Selv er han den som bringer livets vann, og

den eneste som er i stand til virkelig å stille den dype livstørst. (Vi husker fortellingen om kvinnen ved Sykars brønn.) Grunnlaget for det er hans lidelse og død, og pinsedag blir Jesu innbydelse virkelighet. Enhver som mottar Guds Ånd, får del i det evige livs vann. Ved Ånden kommer Jesus til den enkelte for å gi ham og henne livet. Det erfarte de som var til stede pinsedag i Jerusalem. Det erfarer hver den som i dag tar imot Jesus som frelser og herre, kan vi tro. Troen gir livssamfunn med Jesus selv, og dermed med Den hellige ånd. Ånden forklarer og herliggjør Jesus for den troende, og dermed flyter livets elv inn i hans hjerte, og fra ham videre til de som omgir ham. Derfor betyr pinse en sterk innbydelse til alle

om å vende seg til Jesus og der få del i livets vann. Slik allerede profeten Jesaja forkynte mange hundre år før: ”Kom, alle tørste, kom til vannet!” Jes 55,1. I dag er nådens tid, i dag er Gud å finne.

Dåpens vann blir påminnelsen om Guds løfte. Hans pakt med sine barn.

Kollektbønnen: Fyll oss med din Hellige Ånd, så vi kan få ny styrke, tjene deg med glede og være kilder med levende vann i verden.

Pinse handler om Guds nærvær i vår forskjellighet. Den handler om skapelsen, om skapelse og om nyskapelse. Den handler om kirkens enhet og mangfold, eller kanskje heller: Kirkens enhet i mangfoldet. Og vår personlige tilhørighet i denne enhetens mangfold.

PINSEDAG

Pinsedag - søndag 8. juni 2014

Evangelietekst: Joh 20,19–23

Lesetekster: 1 Mos 2,4–9 og Apg 2,1–11 eller Rom 8,9–11

Salmeforslag: Se teksten

Jorunn Økland
Professor
jorunn.okland@stk.uio.no

Da pinseaften kom, var hele det norske Stortinget samlet.

På forhånd var det blitt sendt ut brev fra Landskvindestemmeretsforeningen til noen venstremenn, 13 i tallet, som sist gang de hadde hatt sjansen, hadde brukt stemmene *sine* til å gå imot at kvinner skulle få bruke sine Men om kvinnene ikke formelt, politisk, og institusjonelt hadde tilgang til stemmerett, så hadde de god tilgang til tungens og stemmens inspirerte bruk. På måter som inntil nylig hadde vært forbeholdt menn, lot de sin stemme høre høyt og tydelig i offentligheten. Inderøy-mannen Ole Brå ble med ett fylt av overbevisning over brevet fra Anna Bjørset fra Drammen, og innså

sitt feiltrinn. Ved avstemningen denne pinseaften bidro han til å sikre flertall for stemmerettsutvidelse. Antallet som fra nå av kunne bruke og løfte stemmen, var dramatisk utvidet.

Det var kommunevalg allerede senere samme høst. Umiddelbart ble et hektisk arbeid satt i gang for å kunne presentere kvinnelige kandidater i det minste i noen kommuner. Fra Drammen, som Anna Bjørset skrev fra, ble Trine Dietrichs og Otilie Bie valgt samme høst.

Pinseaften for 113 år siden var altså en stor dag! Da vedtok Stortinget at det norske demokratiske fellesskapet for første gang også skulle inkludere kvinner. De som betalte skatt over en viss sum, og de som var gift med en mann som betalte slik skatt, skulle få

lov til å stemme ved kommunale valg og selv stille til valg til kommunesty-
rer. Ikke en like demokratisk revolu-
sjon som den vi hører om i Apostlenes
gjerninger kapittel 2: der fortelles det
om bygdetamper og innvandrere, fyl-
liker og kvinner – Maria Jesu mor og
de andre. Uten eiendom, sannsynlig-
vis alle sammen. Til sammenligning
var det norske Stortingets pinseunder
et lite, men tross alt banebrytende og
viktig skritt på den rette vei mot full,
myndig stemmebruk, også for kvinner.
Det som fortelles i Acta-teksten om å
fylles av hellig ånd og inspirasjon, og
så ta stemmen fatt og bruke den, er en
grunnfortelling om hvordan marginali-
serte grupper finner veien inn i større
felleskap, finner myndighet. Peter trer
etter hvert frem, ikke for å tale på vegne
av alle de andre, slik som så ofte skjer,
men for å gi en spesifikk fortolkning
av hva ”jødiske menn og alle som bor i
Jerusalem (v. 14) er vitne til.

I Norsk Kvinnesaksforening, særlig
anført av Gina Krog, fortolket de sin
samtid og sitt arbeid som del av pinsens
under.

Umiddelbart handlet det jo om at
avstemningen i Stortinget fant sted på
pinseaften.

For det andre handlet det som sagt
om særegenheter i vårt skandinaviske
språk.

Selv om det ikke er mange språk som
bruker ord med beslektede røtter på
henholdsvis politisk deltakelse (stem-
merett) og talens organ (stemme), var

dette en opplagt meningsfull kopling
for kvinnesaksforkjemperne, som også
talte mange menn. Det er også delvis
et språklig poeng at vedtaket fant sted
midt i prosessene med løsrivelse fra
Sverige og framvekst av nynorsk! Flere
av de borgerlige bykvinnene i kvinne-
saksforeningen skrev og talte nynorsk
av prinsipp.

For det tredje handlet det om teologi:
For kvinnesaksforeningen som allerede
hadde et entusiastisk forhold til pinsen
og dens tvillinghøytid, Trefoldighets
søndag, var det langt fra noen tilfældig-
het at gjennombruddet i stemmeretts-
kampen skjedde nettopp på en pinse-
aften: Å gi kvinner stemmerett var et
helt logisk utslag av den hellige treenige
guds virke i verden. Damene i forenin-
gen tok på alvor at helligånden er den
del av den treenige gud som puster i
verden og ikke skjelner mellom folke-
slag, kjønn, språk. Alt kommer av den
ånd som taler. At ånd i form av tunger
kommer ned fra himmelen og gir folk
en stemme, det er et unikt nok konsept
til at det kan brukes til å utdype hvor-
for og hvordan kvinner for første gang
i historien skulle få fulle demokratiske
rettigheter: ”Aanden er evig, Messias
er nær!” (Gina Krog i klimakset av sitt
dikt ”Nytaarsgry”; Messias var i dette
tilfelle Aasta Hansteen, men det fram-
går ikke av teksten selv).

Det teologiske språket og begreps-
verdenen hadde de blant annet med
seg fra prestegårdene: Mange av kvin-
nesaks pionerene var prestedøtre og

prestekoner. Fra prestegården hadde de erfaring med å møte mange ulike mennesker ute i ulikt ærend. Der fantes et språk for å snakke om det nye som på overveldende vis bryter fram, som rommer menn og kvinner, folk fra landsbygda og byene, folk som snakker på ulike dialekter og på riksmål – på en lignende måte som vi hører om i Apg. 2, 1-11. Pinseteologi i grundtvigsk taping gav inspirasjon, og flere av de sentrale skikkelsene var hyppig i Danmark og utvekslet ord og erfaringer (på et seminar senere i vår er vi noen forskere som skal utforske akkurat dette).

- For det fjerde var det et nasjonalt aspekt: Jeg har allerede nevnt løsrivelsesprosessene fra Sverige. Men når pinseaften året etter falt sammen med 17. mai, gikk kvinnesakskvinnene nesten av skafet! ”Aa Norge, Norge, stærk og fri, endrægtelig til sammen bli i pinsehaab!” skriver Gina Krog. Da var det frigjøring av land, folk og kvinner i én eneste stor helligåndens stormvind! Lik den norske naturen våkner til liv til pinse, slik våkner norsk nasjonalt og politisk liv for alvor nå, tenkte de seg. Aasta Hansteen kommenterer Henrik Wergelands ”Norriges ungmø er frihedens billed. Skøn er Valkyrien” med at ”dette kan tages til indtægt af vore unge landsmaninder, som nu gør de første skridt som ’borgerinder’”.

Jeg har sagt litt om hvorfor kvinnesakskvinnene forstod seg selv i forlengelse av pinseunderet, som en slags tidlig norsk variant av kontekstuell teo-

logi.

De fremmet altså pinseaften som den markeringsdagen som 8. mars etter hvert ble. Som Betsy Kjelsberg sier i et knippe leserinnlegg: ”hver pinsekveld, naar kirkeklokkerne ringer ind til helg, da at samles til demonstration for vor sag, ude eller inde, alt efter de stedlige forhold...vi kvinder samles til en takkens fest.”

Kjelsberg og de andre i NK tapte, kvinnene som ville ha 8. mars vant. Dermed ble en internasjonal dimensjon tydeligere, samt solidaritet på tvers ikke bare av kjønn, men også av klasse. Ut forsvant mye av den lokale forankringen i dansk-norsk språk og kultur (stemme og stemmerett), samt klangbunnene som reflekterte brytningen mellom institusjonell, nedarvet myndighet, og spirituell, situasjonsbetinget myndighet. Den konseptuelle forbindelsen mellom kvinnekamp og den hellige ånds taletunger ble brutt.

Både Jerusalems pinsedag og Oslos pinseaften anno 1901 innebar et offentlig språk-, tale-, og myndighets- under. Pinseunderet fant sted i offentligheten, ikke inne på møterommet.

Til sammenligning har vi over 100 år senere mistet pinsen som folkefest.

Vi har også mistet pinsen som frigjørings søndag, feiringen av bevegelser som har måttet ta igjen med spirituell autoritet det de ikke har hatt av formell eller institusjonell autoritet. Gina Krog skrev:

”Da bruser frem i helligt kor,

*i helligt kor,
en seierssang om fred på jord,
i pinsegry.”*

Ikke akkurat førsteklases poesi, men det var neppe apostlenes heller i det de bablet ut over Jerusalem.

I stedet har vi nå fått konseptet ”Pinsen er kirkens bursdag.” Dette konseptet innebærer å gjøre pinse til en innadventt fest for lukkede dører. Kirken feirer seg selv på en lett infantil måte. Resultatet er at de færreste vet hvorfor man feirer pinse, og de som vanligvis går i kirken, gidder ikke denne dagen. Fortsetter det slik, mister vi pinsen. Vel, vi er allerede på god vei.

Jeg mener altså at vi bør børste alt støvet av pinsen og gjøre den til den

festhelgen som den kunne vært! Hvis noen sier ”pinsedag er kirkens bursdag” en gang til, så tror jeg at jeg tilter. Jeg vet ikke hvor denne ideen kom fra. Den må ha kommet fra noen som var der på pinsedagen i Jerusalem, men som ikke hørte stemmene og språkene, og ikke så tungene og alle de knuffende menneskene som er engstelig for store folkemengder, og som aldri helt har forstått den hellige ånds rekkevidde.

Når det gjelder salmevalg for dagen, så er kvinnesakskvinnenes antatte inspirasjonskilde, Grundtvig, helt klart viktig. De som i tillegg vil synge Gina Krogs egne salmer, som ikke befinner seg i salmeboken, kan møte opp i Trefoldighetskirken i Oslo på kveldstid.

TREENIGHETENS 3. PERSON: TALSMANNEN, ÅNDEN, DEN HELLIGE ÅND, GUDS KRAFT

2. pinsedag - mandag 9. juni 2014

Evangelietekst: Joh 16,5–11

Lesetekster: Joel 3,1–2 og Apg 10,34–48

Salmeforslag: Norsk salmebok 1984: 208, 222, 223, 722, 729, 638

Steinar Eraker
Prest, Kirkens Bymisjon Oslo
steinar.eraker@bymisjon.no

I søndagens tre tekster brukes 3-4 ulike navn på det som skulle komme etter at Jesus gikk bort; nemlig Talsmannen, Ånden, Den Hellige Ånd, Guds kraft (3. person i treenigheten). En preken om treenigheten og dens historie kan fort bli kjedelig, men det er pinse, og litt undervisning kan vel ikke skade selv om det ikke bør ta altfor mye plass.... i og med at pinsehøytiden er den høytid som folk har et mest uavklart forhold til.

Som hovedfokus anbefales det fra min side å ta for seg de stikkordene som beskriver Åndens vesen, virke og

konsekvenser i våre tre tekster; Ånden

- går i rette med verden
- gjør klart hva synd, rettferdighet og dom er
- skaper profeter, drømmere og seere
- gjør ikke forskjell på folk – alle folkeslag
- utøses over alle mennesker – også hedningene(!) og slavene (!)
- får folk til å gjøre rett.

Her er det mye å ta av, altfor mye for bare én preken! I god kontekstuell tradisjon bør man kanskje finne ut hvilket stikkord det er som står best til den situasjonen du som forkynner og dere som menighet og fellesskap står over-

for. Hva det er, vil være forskjellig, selv-følgelig.

Når man først snakker om Ånden, er det ikke så unaturlig at ordet 'åndelighet' dukker opp i kjølvannet av dette. Men åndelighet er et begrep som jeg opplever, og har erfart, tolkes veldig ulikt. Noen ganger er det knyttet til subjektive opplevelser forbundet med ens tro. Andre ganger er det knyttet til emosjonelle uttrykk, karisma o.l. Det kan også være knyttet til verbale ytringer om Gud, Jesus og bibelske sitater, lange bønneformuleringer, eller bekref-tende dogmatiske uttalelser. Som lese-ren allerede har merket, er jeg nokså kritisk til disse tolkningene av åndelighet. 2. pinsedags tekster gir en anledning til å utfordre slike tolkninger.

Nå er jeg sikkert litt påvirket av å ha tilbrakt 3 måneder i Øst-Kongo høsten 2013. Pinsebevegelsen står meget sterkt der. Der hadde den en 'åndelighet' som var meget emosjonell, ordrik, fordøm-mende, til dels aggressiv og preget av verdensflukt. Nåden hadde liten plass, angsten for å gå fortapt var stor!

Men hva er det egentlig Ånden, ifølge disse tekstene, gjør med mennesker og med verden? Rett og rettferdighet synes å være sentrale begreper for å forstå Åndens vesen, virke og konsekvenser. Ånden skal vise verden hva rettferdighet er, og den skal få folk til å gjøre rett. Hvordan skal vi forstå det?

Mitt utgangspunkt ville være å forstå rett og rettferdighet dithen at Ånden leder oss til å forholde oss til denne ver-

dens urettferdighet og undertrykkende mekanismer. Ånden leder ikke til en verdensflukt (la verden seile sin egen sjø så lenge jeg selv er frelst...), men til et mot og en vilje til å handle, profetere, drømme og se (Joel). Og å gjøre rett, som Peter sier.

- Å profetere forbinder jeg med å analysere og forstå hvilke urettferdige mekanismer det er som gjør forskjell på folk, og tale deres sak. (Amos 2)
- Å drømme forbinder jeg med å håpe på og bidra til en mer rettferdig verden så lenge vi lever på denne jorden. (Matt 25)
- Å se syn forbinder jeg med å holde oppe visjonen om en ny himmel og en ny jord hvor rettferdighet skal råde. (Åp 21)
- Å gjøre rett forbinder jeg med rettssikkerhet, menneskerettigheter og kjærlighetsbudet.

Ånden gjør heller ikke forskjell på folk, sier Peter, alle folkeslag er inkludert, ja ,alle mennesker – ifølge Joel; dette gjelder hedningene (altså ikke bare jødene – Guds utvalgte folk), slaver og slavinner (ikke bare de frie). Dette er et så uhørt og revolusjonerende utsagn, og kanskje selve kjernen i pinsens budskap, at vi må anstrenge oss for å forstå hvor inkluderende det er – og hvor sjokkerte de religiøse lederne på den tiden var (de mente apostlene var helt fulle!). Utgangspunktet for våre møter med alle mennesker må da være at de

har fått Ånden utøst over seg. Er dette en parallell til at alle er skapt i Guds bilde (menn og kvinner)? Hva slags menneskesyn gir dette grunnlaget for? Hva sier dette om menneskets verdighet? Er dette en nyskaping av menneskeverdet?

Dette kan utfordre oss til å tenke over hvordan vi møter mennesker som tror, tenker, lever annerledes enn oss selv. «Hvem er så min neste?», som han sa, han som ville rettferdiggjøre seg selv (Lk 10,25ff). Svaret han fikk var et sjokk; den fremmede (samaritanen) var hans neste, han som han - ifølge sine religiøse overbevisning - ikke skulle ha omgang med. Hva med muslimer, humanisten, asylsøkeren, tiggeren, punkeren, you name it!

At vi er skapt i Guds bilde, og at Ånden er utøst over oss, gir et grunnlag for å forstå menneskets verdighet, menneskeverdet som bygger på hvordan Gud har skapt oss, og hvorfor; nemlig med evne til å gjøre vel, og ikke gjøre forskjell på folk. Å frata mennesker deres gudbilledlighet og åndelighet er ikke vår oppgave. Dette kan selvsagt være vanskelig når man står overfor mennesker som utøver onde og destruktive handlinger. Å skille mellom et menneskes verdighet og dets ansvar for egne handlinger utfordrer oss, men det er altså denne verdens fyrste, djevelen, som er dømt.

Hvem er denne verdens fyrste? Eller djevel? Er det en annen ånd som ikke tror på det gode, som skaper urett, og

som likevel tror man har rett til det. Hvem er underkuet av djevelen? De som er frarøvet sin rett, slaver og slavinne? Eller også de som gjør urett? Som synder?

Å snakke om åndskamp i denne sammenheng har fallgruver. Dersom det blir oppfattet som de godes/frelstes kamp mot de onde/syndige, kan vi fort havne i Hollywoods løsning hvor den gode kan ta i bruk alle voldsmetoder for å utrydde de onde. Eller i korstogenes og inkvisisjonens logikk. Men hvis åndskampen er en kamp for rettferdighet, for slavers frihet, for inkludering av stigmatiserte og utstøtte og diskriminerte på tvers av kulturelle og etniske skiller, da tenker jeg vi er i nærheten av våre teksters anliggende. Da handler det om å endre urettferdige ordninger, holdninger osv.

Hva gjorde Ånden med Jesus? I Apg 10 framhever Peter at Ånden fikk Jesus til å gjøre vel, helbrede alle som var kuet av djevelen, og tilgi folk deres synder. I form av en trosbekjennelse vitner han om hvem Jesus fra Nasaret er – en trosbekjennelse som er en forløper til den Apostoliske. Men vers 9-11 i preteksten fra Johannes om 'syn, rettferdighet og dom' er meget kryptiske og vanskelig å forstå og har etter min mening ført til alskens merkelige konklusjoner. Her et forsøk på å forankre disse utsagn:

Synden er at de ikke tror på meg: Denne setningen kan linkes til hva det er Ånden gjorde med Jesus (gjorde vel, helbredet og tilgav folk deres synder).

Dette handler mindre om å være i en verdensjern fanklubb av Jesus hvor det eneste som teller er min egen frelse, men mer om å følge hans eksempel.

Rettferdigheten er at jeg går til Far, og dere ser meg ikke lenger: Denne setningen kan linkes til at Jesu forståelse av, og kamp for rettferdighet, er den som vil seire – det er den som vil få rett. Her er det interessant å utforske hvordan Jesus møtte mennesker; barn, kvinner, menn, fremmede, utstøtte, diskriminerte, stigmatiserte etc. Her er det jo nok å ta av, og det blir vanskelig å konkludere med at rettferdigheten bare kan gjelde noen privilegerte.

Dommen er at denne verdens fyrste er dømt: Denne setningen kan knyttes til at denne verdens herskende og undertrykkende definisjon av hva som er rett, fordømmes. Å forholde seg til denne globaliserte verdens økonomiske spilleregler og de forferdelige konsekvenser det har for mange, er en utfordring vi som mennesker og kirke må ta.

Nå er det jo slik at kirken prøver å få folk (sine medlemmer i alle fall) til å forstå at Pinsen er høytiden for Kirkens

grunnleggelse/fødselsdag. Jeg vil ikke si at det er direkte uinteressant, men det er jo forferdelig kjedelig. Pinsen burde promoteres som høytiden for rettferdighet og begynnelsen på 'The long walk to freedom', for å sitere en av vår tids store profeter, drømmere og seere – Nelson Mandela, en høytid for at Gud ikke gjør forskjell på folk; svart og hvit, kvinne eller mann, homo eller hetero, religiøs eller ikke-religiøs, kristen eller muslim (o.l.).

Prekenens oppgave er til syvende og sist å formidle evangeliet. I kjærlighetens kapittel, 1. Kor 13, nevnes en del åndelige attributter (tale i tunger, profetisk gave, oppofrelse). Disse er ikke mye verdt om ikke kjærlighetens evangelium ligger til grunn. Budskapet som gir håp. Dette er en viktig påminnelse også i kampen for rettferdighet og vil kunne hjelpe oss å unngå 'loviskhet' og en iver som går utover mennesker – som ikke klarer å skille mellom menneskeverdet og menneskers handlinger. For det er av nåde vi er frelst, men det er Ånden som gir mot til å tro – mot til å leve.

DEUS SEMPER MAIOR – DEUS CARITAS EST

Treenighetssøndag - søndag 15. juni 2014

Evangelietekst: Matt 28,16–20

Lesetekster: 5 Mos 6,4–9 og 1 Pet 2,4–10

Salmeforslag: Norsk salmebok 2013: Inngang: 538, Dåp: 594, Høgmessesalme: 530, Etter preken: 697, Nattverd: 674, Slutningssalme: 695

Marie Margrethe Lie Sperre
Sokneprest i Nord-Fron
mmliespe@gmail.com

Denne dagen tenker jeg å benytte meg av muligheten til å kunne si noe om gudsbilder som kan være med på å belyse Guds vesen, treenigheten. Mange vinklinger kunne vært brukt på dagens temaer, for eksempel kan GT's historiske Gud komme til syne om du fokuserer på den første leseteksten. Bruker du fortellingsteksten, kan Gud som griper inn i historien også belyses, i tråden fra GT. Bygningsstenen i Peters brev kan også belyses med Jesus som den Oppstandne, som førstegrøden, og om Den hellige ånd som viderefører kirken; mantraet for dagen kan være at «kirken/vi er nå levende stener». Det er naturlig å si noe om Kirken som blir startet med dåpsteksten hos Matteus,

og som blir videreført av Den hellige ånd gjennom mennesker i historien; gjennom dåp, omvendelse og opplæring i den kristne tro.

Vi feirer gudstjeneste på Treenighetssøndag. Vi får i dag forklaring på Guds treenige vesen. Hvem er så Gud?

I brevet til Peter er Gud Ordet. De som ikke tror, de bygningsmennene som vraket stenen, de har ikke tatt imot Ordet. Her kjenner vi med en gang igjen Ord-lyden «Ordet ble kjødt» fra Johannes' evangelium.

I første lesetekst fra Moseboken er Herren Æn, det er et tydelig monoteistisk bilde. Og hos Matteus får vi vite at dåpen skjer i navnet til Faderen, Sønnen og Den Hellige Ånd. Det er mange navn i dag på Gud. I fortellerteksten er

Gud en som tydelig handler, som møter og åpenbarer seg for Saulus. Gud er en som kan gripe inn i livet, i historien, og ikke minst: Gud kan forandre den. Den er ekstra tydelig i Saulus levemåte, evangeliet er i teksten her at han blir tvunget til å ta et oppgjør med sin voldelige forfølgelse av de kristne, og blir ledet frem til å tilbe den hellige Gud. Den treenige Gud åpenbares og gjør sin vilje gjennom Paulus.

Men hva sier gudsbildene oss, og hvordan vil de vi skal formidle dem videre? Vi får teksten om å forkynne Gudsriket. Vi skal opplære barna, det er en utfordring i dag. Synger vi bordbønn og aftenbønn hjemme? Lærer vi om vår egen historie og religion? Kan innflytelse i samfunnet fra andre land og religioner hjelpe oss til å sette oss mer inn i vår egen religionshistorie og forankring?

Det er viktig i en hverdag som skal være sekulær på skoler, i barnehager, i lag og foreninger, media og samfunnsdebatter.

DEUS EST CARITAS

I leseteksten fra GT får vi budet og utfordringen fra Gud:

«Hør, Israel! Herren er vår Gud, Herren er én. Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din makt. Disse ordene som jeg pålegger deg i dag, skal du bevare i ditt hjerte».

Og som et svar får vi i preteksten forteller Jesus at han er med oss alle da-

ger, inntil verdens ende.

«Døp dem til Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn og lær dem å holde alt det jeg har befalt dere. Og se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende».

Det er Gud som til syvende og sist svarer på denne kjærligheten som går over all forstand.

Det er Gud som bevarer oss og holder oss oppe i sin kjærlighet gjennom Jesus Kristus, for selv om vi skulle trå feil, er dåpsløftet med oss hele livet.

Det er tydelig at det er et skille og en mulighet for de to utganger i leseteksten fra NT.

Det som er ekstra interessant, er jo også at det står at noen var bestemt til å snuble og falle for Ordet.

«Fordi de ikke er lydige mot Ordet, snubler de. Det var de også bestemt til. Dere som før ikke var et folk, er nå Guds folk.

Dere som før ikke fant barmhjertighet, har nå funnet barmhjertighet».

Igjen, Gud har alt i sin hånd. Setter vi den i sammenheng med fortellerteksten. kan vi se at Gud kan forandre historien, slik Gud gjør den syndige Saulus til en rettfærdig Paulus.

SYNOPTIKERNE

Synoptikerne har et interessant perspektiv; hos Markus og Lukas står det at han fortalte dem om sitt program, og deretter gav dem deres oppgave. I vår tekst hos Matteus står det at disiplene tilbød ham når han viste seg for dem, men at det også var noen der som tvilte,

og kun Matteus har med ordlyden som vi i dag bruker i vår kristne dåp. Så er det interessant at Matteus ikke har med himmeloppstigningen, som de andre to synoptikerne har. Deretter står det at disiplene dro ut og forkynte evangeliet. Men hos Matteus ender evangeliet med at Jesus sier: Og se, jeg er med dere alle dager, inntil verdens ende! I Johannesevangeliet sender Jesus disiplene ut, liksom han ble sendt ut av Far i himmelen.

Alle evangeliene forteller at Jesus sendte disiplene ut for å forkynne at han er med, og at de skal gjøre godt i Guds navn, men Matteus er den som tydeligst utdyper dåpens viktighet i dette budskapet.

Alle tekstene forkynner et budskap om at menneskene skal videreføre denne læren, å døpe i Guds navn, forkynne Guds storverk og, gjøre det som Gud har befalt oss. Det er en søndag hvor vi får et tydelig oppdrag, og hvor oppdraget er sendt fra den treenige Gud. Når vi setter tekstene i sammenheng, er den samtidig tydelig i sin tale om dårskapen i menneskenes gudsbilder, i det at bygningsmennene vraker hjørnesteinen, og i Saulus levemåte; evangeliet er i teksten her at han blir tvunget til å ta et oppgjør med sin voldelige forfølgelse av de kristne, og blir ledet frem til å tilbe den hellige Gud. Den treenige Gud åpenbares. Men menneskenes dårskap er stor. Gud viser seg igjen og igjen, på mange måter. Guds kjærlighet kommer tydelig til syne i tekstene, gjennom å

være den allmektige Gud:

I leseteksten fra GT får vi budet og utfordringen fra Gud:

Hør, Israel! Herren er vår Gud, Herren er én. Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din makt. Disse ordene som jeg pålegger deg i dag, skal du bevare i ditt hjerte.

Guds allmakt kommer til syne ved å være den kjærlige Gud. Og som et svar i preteksten forteller Jesus at han er med oss alle dager, inntil verdens ende.

Det er Gud som til syvende og sist svarer på denne kjærligheten som går over all forstand.

Det er Gud som bevarer oss og holder oss oppe i sin kjærlighet gjennom Jesus Kristus, for selv om vi skulle trå feil, er dåpsløftet med oss hele livet.

Gud viser sin storhet gjennom å være den allvitende Gud:

Det er tydelig at det er et skille og en mulighet for de to utganger i leseteksten fra NT.

Gud viser sitt vesen gjennom å være den rettferdige Gud:

Det som er ekstra interessant er jo også at det står at noen var bestemt til å snuble og falle for Ordet. Igjen, Gud har alt i sin hånd. Setter vi den i sammenheng med fortellerteksten, kan vi se at Gud kan forandre historien, Gud gjør den syndige til en rettferdig i Paulus.

Er treenigheten noe av det som kan være vanskelig å begripe for mennesker i dag? Min erfaring fra prestetjeneste og prekenarbeid er at det kan være vanske-

lig å ordlegge seg om Guds vesen i «forståelige ordelag». Mange mennesker kan forstå Gud som skaper, Jesus som venn og forbilde, og Den Hellige Ånd som kirken som lever videre gjennom tidene. Jeg tror fortsatt mange mennesker i dag kan slite med å få treenigheten til å «gå opp». Da er det vår oppgave nettopp på denne dagen, tenker jeg. Gud er tre i en, og alltid større enn våre gudsbilder. Slik kirkefedrene pleide å si det: Deus semper maior; Gud er alltid større.

Guds vesen er kjærlighet, det formidles i mange tekster i Bibelen. Derfor er vesen et bedre uttrykk enn person for meg når vi skal forsøke å preke på Treenighetssøndag og peke på Gud. Kjærlighetens vesen kan vi kanskje omfatte med disse begrepene:

å skape (Gud)

å frigjøre (Jesus Kristus) og

å holde oppe/bevare (DHÅ).

Hva vil menigheten kjenne igjen i dagens tekster?

Da jeg leste tekstene for dagen, tenkte jeg på Nikodemus, om han som kom til Jesus om natten. Han stilte spørsmålet som jeg tror de fleste kristne har stilt seg: hvordan kan man bli født på ny? Svaret er: vann og ånd, ikke kjød. Dagen har en unik mulighet til å vektlegge Guds skapende, frigjørende og livgivende vesen gjennom misjonsbefalingen. Har man dåp denne dagen vil det være naturlig å forklare de andre tekstene ut ifra misjonsbefalingen også.

Nikodemus kan være vår døråpner som mennesket i dag kan relatere seg til når de hører min preken på Treenighetssøndagen. Treenigheten blir på denne måten et mer lettfattelig begrep.

ILD OG ÅND – DOM OG SKAPELSE

2. søndag i treenighetstiden - søndag 22. juni 2014

Evangelietekst: Matt 3,11-12

Lesetekster: 2 Mos 14,15-22 og Tit 3,4-7

Salmeforslag: Se teksten

Hans Kristian Solbu
Prest, Sverresborg menighet
hans.kristian.solbu@kirken.trondheim.no

Min første reaksjon etter første gangs gjennomlesning av evangelieteksten er at døperen Johannes ikke helt kan ha skjønt hva det var Jesus kom med og sto for. Han sitter nok for mye fast i «den gamle pakt». Men så tenker jeg at det er Matteus som skriver og forteller dette: Står han virkelig inne for døperens ord om det Jesus skal stå for?

Dette skrives et par dager før Jakob Jervells gravferd. I takknemlighet til han finner jeg fram forelesningsnotatene mine fra 1974/75, eller der omkring, da Jervell foreleste om Matteus. Han ville supplere Nils A. Dahls kommentar og «fullføre» den, fordi den ikke har med lidelseshistorien. Men Jervell kom ikke lenger enn til kap.10 (så lenge jeg studerte i alle fall). Men det holder godt for denne tekstens del.

Jervell behandler kap. 3 v. 7-12 som en enhet. (Jeg vet selvfølgelig ikke om Jervell ville stått inne for det jeg noterte, men jeg tar sjansen.)

FORELESNINGSNOTATER

«Her handler det om avvising av de jødiske teologer. Motsatte politiske og religiøse grupper er én blokk i avvisingen av Jesus. (For Matteus handler dette om konflikten med den jødiske synagoge.) De vil bruke dåpen som en sikring mot dommen. Himmelrike og dom hører sammen. Dommen ligger over gudsfolket og de fromme.

V.8: Men Johannes stenger ikke veien totalt for gudsfolket. Frukt i forbindelse med livsførselen er typisk for Matt. Se: 12,33 og særlig 21,43. Frukt = Guds vilje realisert.

V.9: Advarsel mot å bruke tradisjonen for å komme unna det kravet Gud stiller

til de fromme. Løftene om frelse er gitt til Abraham. Dermed tenker de at de ikke kan rammes. Men Matt. setter ikke strek over Abrahams frelsesbetydning, se 1,1; 8,11 og 22,32. Det Matt. vil si er at disse vil beherske Gud i kraft av tradisjonen, men at Gud er fullkomment uavhengig av sitt folk: Han kan «skape barn av steiner». Matt. holder fast ved utvelgelsestanken, men avskjærer den samtidig på den måten ved å henvide til at Gud kan skape seg barn av steiner. Jesus skal vise hva det vil si å være Abrahams ætling.

V.10: Den Gud som kommer, kommer som dommer.

V.11: Verset dreier seg om forskjellen mellom Jesus og Johannes i det hele. Talen om disse to ulike menns dåp er ikke satt i forhold til kirken, men til det jødiske folk. Dåpens mening hos Johannes er tilskyn-delse til rett handling. Johannes dåp er foreløpig, samtidig som den er siktet inn på Jesu dåp. Jesus døper med Den hellige ånd og ild, - dvs. at ånden er det skapende element og en eskjatologisk størrelse.

Dåp finner vi ellers i kap.28,19. Vekten ligger på Den hellige ånd og ild: Med Jesus kommer Ånden, og dermed den eskjatologiske tid. I v.10 er «ild» uttrykk for dom. Det er det også i v.12. Da må «ild» i v.11 også bety dom. Jesus er ingen profet eller botspredikant. Han er den som bringer dommen. Den Messias de venter på kommer i virkeligheten som deres dommer. Men hva med Ånden? Ånden står for frelse og frelsens tid. Men for Israel blir denne Ånd et tegn på dom, se 10,17ff og 12,22-33.»

Så langt mine notater fra Jakob Jervells forelesning. Hvor mange ganger har jeg ikke tenkt og sagt at nå må jeg kvitte meg med alle disse gamle permene med forelesningsnotater. Men her falt da noe på plass! Det var et viktig poeng for Matteus å markere forskjellen mellom døperen og Jesus.

UTFORDRING

Er det mulig å forkynne dom uten at alle gardiner går ned hos oss selv eller hos tilhørerne? Sann at dommen eller ilden kan framstå som noe frigjørende? Som nødvendig for å gi rom for Ånden, som Jervell kaller «det skapende element».

Dette blir kanskje ikke en mindre krevende oppgave når dommen knyttes til dåpen.

Med vår barnedåp står vi midt i denne spenningen mellom tradisjon, tilstivning, trygg tilhørighet og brudd, dom og fornyelse.

Jeg møter stadig flere av dem som nettopp har blitt foreldre, som forteller at de egentlig ikke hadde tenkt å døpe barnet sitt. Men da barnet kom, var det så stort og betydningsfullt at det var naturlig for dem å «gjøre noe ekstra ut av det». Og da griper altså en del av dem til dåpen, - til den tradisjonen som tross alt enda ligger nokså nært til for mange. Og en del uttrykker etterpå at det ble en stor og vakker og fin seremoni for dem. Den har betydd noe.

Blir det samtidig noe mer enn dette? Har ilden og dommen forsvunnet ut? Tør vi hente den inn? Dom kan være veldig

mye.

Hvis vi mener at dåpen er et uttrykk for barnets uendelige verdi, vil den ikke da samtidig være en dom over idylliseringen av barnet og barndommen? Eller over kommersialiseringen av barnas virkelighet?

Hvis vi mener at dåpen er uttrykk for barnets og alle menneskers uendelige verdi, vil ikke det dermed bety en dom over kravet om at det enkelte menneske skal og må definere seg selv? Hvis barnet har uendelig verdi, må avhengighet av og samhörighet med andre være et sentralt element i denne verdien, - ikke bare for barnet, men for alle mennesker.

Hvis vi mener at dåpen er uttrykk for barnets og dermed alle menneskers uendelige verdi, vil ikke det samtidig være en dom over alle forventninger og krav om å skulle lykkes, være på hele tiden? For barnet kan være ganske så av mange ganger. Og det er det mange unge og voksne som også kan være.

Hvis vi mener at dåpen er uttrykk for barnets uendelige verdi, vil ikke det stadig på nytt forvirre våre gudsbilder? Barn kan være ganske brutale dommere mange ganger. Og det er ingen som kan få oss så lykkelige og så ulykkelige som dem.

Hvis vi mener at dåpen er et uttrykk for at det å tro handler mer om å høre til i et fellesskap, der det skal være plass for alle, enn om å ha skjönt det meste, vil ikke det samtidig være en dom over kirkens drøm om, eller kamp for innflytelse og posisjon?

Forkynnelse av dommen *kan* være ganske frigjørende.

LESETEKSTENE

Av de to lesetekstene som hører til på denne dagen, ville jeg nok foretrekke brevteksten. Jeg vet at mange ser dåpsanalogier i Israelfolkets ferd gjennom Siv-sjøen, men jeg syns likevel at den fortellinga er så preget av krigerske forestillinger at den er ytterst problematisk å bruke i det hele tatt. For den dommen som der skjer der, den er knusende og ødeleggende og sellekterende.

Titus-teksten er derimot svært raus og åpnende, samtidig som uttrykket «arvinger til det evige liv» kan stå i fare for å medvirke til at vi stivner i trygghet til tradisjonen og tilhørigheten.

Men så lenge vi bærer fram konkrete, hylende, gulpene, smilende, sovende barn, er det håp om at vi ikke slår oss til ro med og sovner på «hvor god vår Gud og frelser er, og at han elsker menneskene.»

SALMER

Det er St. Hans-tid, så da kan «Den blomstertid nå kommer» – 841, eller andre sommersalmer være aktuelle: 840, 845. Og dere som ikke har gått over til ny salmebok, får syng «Solglans som skjelv over sumarblå kvelv» før dere mister den.

Ellers er det bare å fråste i kapitlet med dåpssalmer: 579, 582 og 583 i tillegg til de mest brukte og kjente. 779 – «Jesus elsker alle barna» er jo en god klassiker. Under «Kjærlighet og tjeneste» er 672 og 676 gode alternativ. «Kom hellig Ånd med skapermakt» - 512 kunne være en bra utdelingssalme ved nattverden, og «bysalmen» 520 og 544 er også gode alternativ.

THOMAS BRUDHOLM (2010): RESENTMENT'S VIRTUE

Roald Iversen
Ph. D., prest, I. am. II ved MF, Oslo
roaldiv@gmail.com

Den danske filosofen Thomas Brudholm, har fått mye skryt for sin bok, *Resentments's Virtue*, som ble publisert første gang i 2008 (som PhD-avhandling). Jeg har lest paperback-utgaven fra 2010. Selv om det har gått noen år siden boken kom ut, er den neppe kjent for svært mange i Norge. Denne bokanmeldelsen kan derfor både ses som et initiativ til å gjøre nye lesere oppmerksom på boken, og som et forsøk på å gi en kvalifisert vurdering av den.

Boken består av to hoveddeler. Første del er en beskrivelse av og en vurdering av Sannhets- og Forsoningskommisjonen i Sør-Afrika (TRC) og dens arbeid på 1990-tallet, særlig den perioden da kommisjonen var under ledelse av biskop Tutu. Brudholm er sterkt kritisk til

biskop Tutus bok: *No Future Without Forgiveness* (1999) og hevder at "the TRC hearings were meant to help victims regain their dignity, but they were at the same time structured to promote national unity and reconciliation" (s. 34).

Andre del av boken er viet fortellingen om Jean Améry, en østerisk essayist (hans opprinnelige navn var Hanns Chaim Maier). Han var en av de få som overlevde Auschwitz, men som ikke fikk oppleve at den tyske nasjon tok et moralsk oppgjør med ideologien bak Holocaust mens han selv var i live. Den problematiske devisen, "forgive or forget", som ble et slagord i Tyskland like etter 2. verdenskrig, bruker Brudholm til å diskutere forholdet mellom tilgivelse og forsoning etter massedrap, og til å sammenligne Jean Amerys'situasjon med situasjonen i Sør-Afrika under Sannhets- og Forsoningskommisjonens arbeid.

Det Brudholm er særlig kritisk til gjennom hele boken, er den sterke promoteringen av tilgivelse og forsoning så snart kamphandlingene er over i samfunn som har vært vitne til helt umoralske massedrap. Når forsoning mellom ulike grupper i et samfunn blir det altoverskyggende målet i samfunnet, vil mange av dem som ble alvorlig krenket oppleve et press til å tilgi, og til å inngå i forsoningsprosesser som de på ingen måte er klar for. Noen av dem føler at de blir ofret på storsamfunnets nybygde forsoningsalter. Det er denne siden av saken som Brudholm har et følsomt sinn for. ”This book offers a counterpoint to the near-hegemonic status afforded to the logic of forgiveness in the literatures on transitional justice and reconciliation”, skriver Brudholm (s. 3). Han gjør seg til talsmann for en moralsk berettigelse av å *ikke* tilgi: ”I argue that, in some circumstances, the preservation of outrage or resentment and the refusal to forgive and reconcile can be the reflex expression of a moral protest and ambition that might be as permissible and admirable as the posture of forgiveness” (s. 4).

I tillegg til etterkrigstidens Tyskland og Sør-Afrika tar han også opp forholdene etter massedrapene i Kambodsja, Rwanda og Bosnia, men argumentasjonen er den samme da som i forhold til Tysklands manglende oppgjør med naziideologien, et oppgjør som de facto ikke kom før i 1985, i forbindelse med Forbundsresident Richard von

Weizsäcker's tale i Berlin da man skulle markere at det var gått 40 år siden 2. verdenskrig tok slutt.

Et hovedargument for Brudholm er at de grusomhetene som masse mord og folkemord resulterer i, aldri, uansett hvor godt tilrettelagt rettsprosessen i etterkant er, kan gjøre opp for disse grusomhetene, og at *resentment*, det moralsk berettigede sinnet, derfor har en legitim plass både i enkeltmennesker og i samfunnet. For ham innebærer det at tilgivelse og forsoning som (kristne) dyder må problematiseres. Man kan kritisere Brudholm for ikke å drøfte den kjente psykiske belastningen som er forbundet med det å bære på et berettiget sinne [*resentment*] over lang tid, men noe av denne kritikken dempes gjennom hans empatiske framstilling av Jean Améry's avvisning av det umulige valget: ”forgive or forget”.

Om Brudholm er kritisk til biskop Tutu og det religiøse tilgivelsesspråket, er han ikke mindre kritisk til det terapeutiske språket som altfor raskt definerer klientenes lidelser som sykdom som krever behandling. Det opplever Brudholm som upassende, især når lidelsen i virkeligheten er en helt normal menneskelig reaksjon på helt unormale og umenneskelige handlinger. Ved å ta i bruk et terapeutisk språk unngår terapeuten ifølge Brudholm å forholde seg til de umoralske aspektene ved krenkelsene som klienten er blitt påført, og selv om det bidrar til å framstille terapeuten som nøytral, setter terapeuten

seg uvilkårlig på sidelinjen i forhold til de moralske aspektene ved krenkelsene som er viktige for klienten, og som kommer til uttrykk i fortvilte spørsmål som: ”Hvordan kan et menneske være så grusom mot et annet menneske?”

Noe av det viktigste med Brudholms bok er etter mitt skjønn at han nyanserer den dikotomien som ofte stilles opp mellom krenkede mennesker, at de enten er innstilt på å tilgi, eller, på den andre siden, er opptatt av å hevne uretten. Denne dikotomien treffer sjelden den krenkedes opplevelse av situasjonen. At man ikke vil tilgi, innebærer på ingen måte at man vil hevne uretten som er begått, understreker Brudholm.

Det er en misforståelse. Den krenkede ønsker primært at samfunnet skal ta et moralsk oppgjør med den uretten som er begått, og gi den krenkede en form for oppreisning.

Jeg anbefaler Brudholms bok på det sterkeste. At han noen steder tegner et litt tendensiøst bilde av Tutu og underslår Tutus egen kritikk av kommisjonens arbeid, som burde være kjent for ham, bør ikke hindre lesere som er opptatt av de spørsmål Brudholm reiser, i å skaffe seg boken. Det gjelder særlig dem som driver med sjelesorg, eller på andre måter arbeider blant mennesker som er blitt alvorlig krenket av andre.

LUTHERS TESER

FREM MOT 500 ÅRET FOR LUTHERS TESER TRYKKER NYTT NORSK
KIRKEBLAD SAMTLIGE TESER I DE KOMMENDE BLADER.

27 - «De forkynner menneskelære, de som sier at sjelen flyr [av skjærsilden]
så snart pengestykket klinger i kista»

28 - «Det er klart nok at profitt og griskhet kan øke når pengestykket
klinger i kista. Men kirkens forbønn er ene og alene avhengig av Guds vilje»